

PÄIJÄNNE JA MUINAISTEN MAALAUSTEN MAAILMA

**Helsingin yliopisto
Filosofian, historian,
kulttuurin ja taiteiden
tutkimuksen laitos
Arkeologia**

**Pro gradu -tutkielma
Helena Wahala
Toukokuu 2018**

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen		Laitos – Institution – Department Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author Helena Wahala			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Päijänne ja muinaisten maalausten maailma			
Oppiaine – Läroämne – Subject Arkeologia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2018	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 72	
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan Päijänteen alueen (17 kpl) kalliomaalauksia ja tutkimuskysymyksenä on, voidaanko kalliomaalauksia luokitella niiden sijainnin ja kuva-aiheiden perusteella? Työssä tarkasteltavat kalliomaalauskohteet on valittu kivikautisten vesistöolosuhteiden perusteella ja ne kattavat koko Päijänteen järviolueen.</p> <p>Vertailevaksi luokituksiksi on valittu Robert James Davidin (2012) esittämä Kalifornian Klamath-tasangolle sijoittuva ja osittain etnografiseen aineistoon perustuva kalliotaidekysymys. Työn tavoitteena on tarkastella, voidaanko Davidin esittämää kuva-aiheisiin ja sijaintiin perustuvaa luokitusta löytää Päijänteen kalliomaalauksista? David luokittelee kalliotaidekohteet seuraavasti: 1) asuinpaikoilla sijaitsevat, 2) usein käytettyjen ja 3) vaikeasti saavutettavien paikkojen kalliotaidekohteet. Davidin malli perustuu vahvasti shamanismiin, mutta tässä työssä keskeisenä vaikuttajana on kivikautinen kulttuuri. Kalliomaalaukset luodaan kivikauden yhteisöissä ja niiden kuva-aiheet valikoituvat metsästäjäkeräilijöiden elinpiiristä. Kulttuuri vaikuttaa myös kuvien valikoitumiseen tietyn tyyppiin ympäristöihin.</p> <p>Päijänteen kalliomaalauskohteiden kartta-analyysia täydennetään Muinaisjäännösrekisterin kuvauksilla ja raporteilla sekä tarkastelemalla valokuvamateriaalia. Analyysin avulla pyritään ennallistamaan kivikautisia vesistö- ja ympäristöolosuhteita sekä selvittämään maalausten kuva-aiheita pääosin Muinaisjäännösrekisteriin tukeutuen.</p> <p>Päijänteen kalliomaalauksista löytyy Davidin mallin määrittelemiä kalliotaiteen yksittäisiä ominaispiirteitä runsaasti. Täysin Davidin luokitukseen soveltuvia kohteita on kuitenkin vain alle viidesosa (3/17 kpl) ja soveltumattomia yli puolet (11/17 kpl). Suuren osan luokitteluun soveltumattomista maalauksista muodostavat vaurioituneet kohteet. Työn tuloksena esitetään, että Päijänteen kalliomaalauksia voidaan jaotella sijainnin ja kuva-aiheiden perusteella, mutta niitä ei voi jaotella Davidin esittämän tyyppittelyn mukaisesti.</p> <p>Tämän tapaustutkimuksen perusteella ei voi tehdä yleistyksiä Suomen alueen muista kalliomaalauskohteista, mutta mahdollisten lisätutkimusten avulla saatetaan päästä määrittelemään omaa Suomen kalliomaalausten sijaintiin ja kuva-aiheisiin perustuvaa luokittelua.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Kalliomaalaus, kalliomaalauskohteet, kivikautinen kulttuuri, kartta-analyysi, Päijänne			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakampanin kirjasto			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

SISÄLLYSLUETTELO	2
KUVA- JA KARTTALUETTELO	3
1. JOHDANTO	4
1.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja taustaa	4
1.2. Aiheen rajaus	6
1.3. Tutkimuksen tavoitteet ja rakenne	8
2. KALLIOIDEN KUVAT	9
2.1. Kalliokuvien aiheet	11
2.2. Kalliomaalausten sijainti ja ympäristö	15
2.2.1. Kalliomaalausten maisematutkimuksen historiaa	15
2.2.2. Suomen kalliomaalausten maisema	16
2.3. Kalliomaalaukset tuottanut kulttuuri	19
2.3.1. Elinkeinot ja asuminen	20
2.3.2. Yhteisöt	21
2.3.3. Henkinen kulttuuri	22
2.4. Davidin malli	24
2.5. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	27
3. TUTKIMUSAINEISTO JA METODOLOGISET VALINNAT	29
3.1. Päijänteen alueella sijaitsevat kalliomaalaukset	30
3.2. Tutkimuksen metodologisista valinnoista	32
4. ANALYYSI	39
5. PÄIJÄNNE JA MUINAISTEN MAALAUSTEN MAAILMA	60
5.1. Tuloksia	60
5.2. Keskustelua	61
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	65
LÄHTEET	68

KUVALUETTELO

Kuva 1. Suomen esihistoriallinen väestökehitys radiohiiliajoitusten perusteella (Tallavaara & Seppä 2012: 220)	11
Kuva 2. Nuoren 20-vuotiaan naisen hauta ja rekonstruktiopiirros (Burenhult 1999:325)	23
Kuva 3. Työn teoreettinen viitekehys	28
Kuva 4. Toussunlinnan maalauksen lähiympäristö talvella (Luukkonen 2018)	40
Kuva 5. Saraakallio I:n hirvivene (Luukkonen 2018)	43
Kuva 6. Uittovuoren kalliomaalaus (Luukkonen 2018)	45
Kuva 7. Iso Kuhajärven puoliluolan maalaus (Luukkonen 2018)	47
Kuva 8. Hakavuoren siirtolohkareen maasto (Luukkonen 2018)	48
Kuva 9. Avosaaren kalliomaalauksen hirvivene (Luukkonen 2018)	49
Kuva 10. Pyhänpää II:n kuvakenttä (Luukkonen 2018)	51
Kuva 11. Pyhävuoren maasto (Luukkonen 2018)	54
Kuva 12. Patalahden hirviveneet (Luukkonen 2018)	57

KARTTALUETTELO

Kartta 1. Kalliomaalaukset Suomessa (Luukkonen 2018)	10
Kartta 2. Päijänteeseen vesialueella sijaitsevat kalliomaalaukset (Wahala 2018)	35
Kartta 3. Saraakallio I:n ympäristö vanhimpien kuvien syntyhetkellä (Roiha 2018)	42
Kartta 4. Pyhävuoren kalliomaalauksen vesistöympäristö (Roiha 2018)	53

1. JOHDANTO

Esihistoriallinen taide on mielen räjäyttävä aihe. Millaisia olivat ne ihmiset, jotka maalasivat merkkejä kallioihin tuhansia vuosia sitten? Millaista elämää he elivät: pelkkää taistelua olemassaolosta vai kuuluiko arkipäivään myös ihmissuhdehaasteita tai menestyksen tavoittelua? Maalauksiin niveltyy mielestäni koko kivikautinen maailma. Vuosituhannet ovat hävittäneet menneen kulttuurin, mutta kallioiden maalaukset ovat säilyneet. Osaisimmepa vain lukea meille säilyneet viestit. Tosin on hyvä muistaa, että kuvia ei todennäköisesti maalattu tulevaisuutta varten, vaan merkitys suunnattiin sen ajan ihmisille ja yhteisölle.

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja tausta

David S. Whitleyn (2005:61-67) mukaan kalliotaide muodostuu kalliomaalauksista eli piktografeista ja –piirroksista eli petroglyyfeistä, jotka ovat eri tavoin kallioon kaiverrettuja tai hiottuja kuvia. Keski-Euroopassa, mm. Espanjan ja Ranskan alueella kalkkikiviluolien maalaukset ajoittuvat noin 30 000-8000 eaa. Espanjan El Castillon käden kuvia sisältävästä luolamaalauksesta on radiohiiliajoituksen avulla saatu jopa huomattavasti vanhempi ajoitus 37 300 eaa (Pike et al. 2012). Aubert et al. (2014:223) mukaan myös Indonesiasta Sulawesi-saaren kädenkuvasta on tehty samansuuntainen ajoitus eli noin 40 000 eaa. ja he esittävät, että *Homo sapiens* hallitsi jo tuolloin maalaamiseen tarvittavat kädentaidot eri puolilla pleistoseenistä Euraasiaa.

Suomen kalliomaalaukset kuuluvat pohjoisen pyyntikulttuurin kuviin. Pohjoisesta löydetty kalliokuvat sijaitsevat yleensä paljaan taivaan alla muutamaa luolasta löytynyttä poikkeusta lukuun ottamatta, ja ne on ajoitettu noin 9000 eaa.-2000 jaa. (Gjerde 2010:386). Juha Pentikäinen & Timo Miettinen (2003:69) esittävät, että Pohjois-Euroopan kalliotaide jakautuu tekniikan, sijainnin ja ajoituksen perusteella kahteen pääryhmään: kivikautisiin kalliomaalauksiin ja –piirroksiin. Näiden lisäksi on myös olemassa pronssikautisia kalliopirroksia. Norjassa, Ruotsissa ja Kuolassa esiintyy molempia, Itä-Karjalassa vain kalliopirroksia. Suomen puolelta löytyy lähes ainoastaan kalliomaalauksia ja ne ovat ryhmittyneet pääosin Saimaan ja Päijänteen rannoille.

Aiheen taustalta on hyödyllistä nostaa muutama Suomen kalliomaalauksia käsittelevä seikka lähemmän tarkastelun kohteeksi. Tutkijoiden keskuudessa on jo pitkään keskusteltu, miksi Suomessa olisi tehty vain kalliomaalauksia ja –piirrosperinne näyttää puuttuvan kokonaan, varsinkin kun kalliopirroksia esiintyy runsaasti Suomea ympäröivillä alueilla. Benjamin Smithin

(1998:216) mukaan kalliopiiirrosten tekeminen on ilmeisesti vaatinut mm. huomattavasti enemmän aikaa ja vaivaa kuin kallioiden maalaukset. Ville Mantere (2014:24) esittää, että kenties kalliomaalauksen ja -piirrosten sisältö sekä niiden merkittävyys ovatkin eronneet toisistaan. Näin Suomen kalliomaalauksilla olisi haluttu ilmentää erilaisia merkityksiä kuin naapurialueiden kalliopiiirroksilla. Per Ramqvist (1992:35) esittää ajatuksen, jonka mukaan Suomesta yleisesti löydettyt eläinpääesineet (Carpelan 1975a) olisivat korvanneet lähialueilla esiintyvät kalliopiiirrokset.

Voidaanko em. tutkimusten perusteella siis pohtia, asuttivatko muinaista Suomen aluetta ihmiset, jotka olivat liian laiskoja kalliopiiirrosten hakkaamiseen vai olivatko he niin taitavia käsistään, että sorvasivat mieluummin eläinpääesineitä kuin hakkasivat kallioihin kuvia?

Erilaisten tutkimusten perusteella saattaa näin mieleen nousta hieman huvittaviakin ajatuksia. Timo Miettinen (2000:17) kuitenkin korostaa, että Suomen esihistoria tai mikään sen erityispiirre eikä liioin kuva-aiheetkaan poikkea muusta pohjoisesta Fennoskandiasta niin paljon, että se olisi aiheuttanut alueella esiintyvän pääsuunnan eli kalliopiiirrosten puuttumisen. Lienee mahdollista, että etsijöiltä on jäänyt huomioimatta tärkeitä seikkoja ja kalliopiiirroksia ei ole esim. vain löydetty. Näin on mm. esitetty, että piirokset ovat jääneet maan kohoamisen vuoksi varvikon ja humuksen alle.

Kalliomaalauksia ei löydy myöskään muualta Euroopan puoleiselta Venäjältä, vaan Suomea lähimmät löytyvät Uralin vuoristosta (Lahelma 2008:19). Kundan-Butovon-Veretjen kulttuurien yhdistelmä syntyi noin 9500-8000 eaa. Kulttuurit muodostivat alueellisesti omat kokonaisuutensa, mutta niiden aineelliset kulttuurit muistuttivat kuitenkin hyvin paljon toisiaan. Tämä kulttuurivaikutus ulottui Halisen (2015:25) mukaan myös Suomen eteläosaan mm. Lahden, Orimattilan ja Lappeenrannan seuduille. Näin saattaa olla mahdollista, että Suomen alueen kalliomaalaukset ovat saaneet alkunsa tämän kulttuurin piiristä.

Tutkijoiden keskuudessa on myös pohdittu, miksi Suomessa kalliomaalauksia esiintyy määrällisesti eniten verrattuna ympäröiviin alueisiin. Pentikäisen ja Miettisen (2003) mukaan maalausten hallitsevuus kalliotaiteessamme saattaa johtua maantieteellis-geologisista tekijöistä eli Suomessa on huomattavan paljon suoraan veteen putoavia jylhiä kallioseinämiä, joille on muodostunut maalausten alustaksi sopivia sileitä kivipintoja. Ehkä näin ei nähty aiheelliseksi hakata kuvia silokallioihin. Pekka Kivikäs (2005:22) myös huomauttaa, että kalliopiiirroksia ja -maalauksia ei ole yleensä löydetty samalta alueelta.

Taide on kiinnostanut minua jo 1. luokan piirustuskilpailusta lähtien ja olen harrastanut

öljyvärimaalauksista useita vuosia. Tosin omat maalauskokemukseni unohtuivat vieraillessani kalliomaalauskohteella ensi kertaa. Kolmiköytisienvuori Ruokolahdella tuoditti minut toiseen ulottuvaisuuteen. Luonnonkohteena paikka on kaunis ja siellä on helppo kuvitella muinaiset ihmiset ruuhineen seilailemassa pitkin Saimaan liplattavia laineita. Näin kalliomaalaukset valitsivat ikäänkuin minut, enkä minä niitä. Tutustuessani esihistoriallisesta taiteesta julkaistuun tutkimuskenttään etsin malttamattomana vastausta mieltäni polttaneelle kysymykselle: *miksi maalaukset tehtiin?* Vastausta tähän kaikkia kalliotaiteesta kiinnostuneita askarruttavaan kysymykseen etsitään todennäköisesti vielä pitkään, sillä kalliomaalausten analysointi ja tutkiminen ajoituksesta lähtien on monitahoinen prosessi eikä yksiselitteisiä toimintatapoja tai – tekniikoita ole vielä onnistuttu kehittämään.

1.2. Aiheen rajaus

Christian Carpelan (2000:8) toteaa, että kalliokuvien avulla voidaan tavoitella käytännönläheisiä näkemyksiä Pohjolan yhteisöjen henkisestä rakenteesta ja kulttuurien luonteesta. Jos ihmisyyhteisöjen elinkeinot ja niiden käytettävissä olleet resurssit sekä kalliomaalaukset pystytään liittämään yhteen, tavoitellaan osaa ihmisyyhteisön elinpiiristä. Tämän tiedon avulla voidaan esittää päätelmiä yhteisöjen keskuudessa luoduista kalliokuvista. Kivikautisten ihmisten kulttuuri on ollut keskeinen vaikuttaja maalauksille, siksi kulttuurikonteksti on myös olennainen tässä opinnäytetyössä.

Sosiaalisen kontekstin lisäksi myös maalausten ympäristö on keskeinen tekijä yritettäessä ratkaista maalausten arvoitusta. Miettiessäni ensimmäistä kalliotaidevierailuani havaitsen, että itse maalausta enemmän vaikutuin kohteesta kokonaisuutena eli Kolmiköytisienvuori ja sen ympäristö ikäänkuin herättivät maalaukset elämään. Whitley (2005:123-129) määrittelee, että kalliomaalauksen kokonaisuuteen kuuluu myös ympäröivä maisema, kalliopinnan muodot ja paikan äänimaailma. Näin ne muodostavat eräänlaisen tilataideteoksen, jota tulisi havainnoida yhtenä kokonaisuutena.

Antti Lahelman (2001) mukaan kalliomaalaustutkimuksessa on alettu kiinnittää huomiota maalausten sijainnin tulkintaan (mm. Helskog 1999). Vuosisadan vaihteen jälkeen kalliotaiteen ja maiseman välistä yhteyttä ovat tarkastelleet useat tutkimukset mm. Chippindale & Nash 2004; Goldhahn 2010; ja Gjerde 2010. Robert James David (2012) esittää kalliomaalauksista mielenkiintoisen luokituksen, joka perustuu maalausten kuva-aiheisiin ja sijaintiin ympäröivässä maastossa. Vaikka tutkimuksessa tarkastellut kalliomaalaukset sijaitsevat Kaliforniassa, päätin tarkastella löytyisikö Suomesta Päijänteeltä vastaavaa jaottelua kalliomaalauskohteiden välillä.

Valitsemastani aiheesta eli kalliotaiteen sijainnista ympäröivässä maisemassa on siis julkaistu runsaastikin tutkimusta 2000-luvun alusta lähtien, mutta em. kalliotaiteen sijainnin ja kuva-aiheiden yhteenliittämisen perusteella tehty luokittelu on Suomen oloissa mielenkiintoinen tutkimusasetelma, ja näin valitsin sen pro gradu -tutkielmani aiheeksi.

Timo Sepänmaan yhteenvedon (2007) mukaan nykyisellä Suomen alueella sijaitsevat kalliomaalaukset löytyvät suurelta osin muinaisten suurjärvien (muinais-Saimaan, -Päijänteen, -Puulan ja -Näsijärven, Koitereen sekä umpeen kuroutuneen Selänalajärven) läheisyydestä tai niiden kadonneilta lasku-uomilta. Maalaukset sijaitsevat pääosin Kaakkois-Suomessa. Oman tarkasteluni kohteeksi valitsin Päijänteen alueelta löytyvät kalliomaalaukset (17 kpl), jotka tarjoavat luokittelun kannalta riittävän monipuolisen otannan Suomen kalliomaalauskohteista.

Jan Magne Gjerden (2010:9) mukaan kalliotaiteen tutkimus alkaa pyrkimyksellä tulkita kuva-aiheita ja tavoitteena on selvittää, mitä yksittäiset kuvat esittävät. Tulkintayritykset ovat alttiita subjektiiviselle näkemykselle ja kalliotaiteiden tutkimusta kohtaan onkin esitetty kipakkaa kritiikkiä. Janne Vilkuna (2007:9) määrittelee kalliotaidetutkimuksen sekä eksaktiksi että epäeksaktiksi tieteeksi, joka sijoittuu jonnekin tieteen ja taiteen väliselle hämärälle rajamaalle. Myös Carpelan (2000:8) kritisoi muinaistaiteen tutkimusta abstraktiksi leikiksi, jossa pyritään soveltamaan mielivaltaisesti romanttisia etnografisia analogioita. Toisaalta Tiina Äikkään (2011:25) mukaan joka tapauksessa kulttuurin ulkopuolelta tulevan kulttuuritutkijan objektiivisuus on harhaa. Mielestäni niin tiede kuten taidekin perustuu aina tekijän tai tutkijan henkilökohtaisille valinnoille. Michael Shanksin & Christopher Tilleyn (1994:11) mukaan arkeologisen tutkimuksen tulee hyväksyä, että erilaiset etniset, kulttuuriset, sosiaaliset ja poliittiset näkökulmat luovat erilaisia menneisyyksiä.

Tässä pro gradu -tutkielmassa nojaudun laajasti kalliotaidetutkimuksessa esitettyyn käsitykseen, jonka mukaan kuva-aiheidensa perusteella Suomen kalliotaide kuuluu pohjoisen pyyntikulttuurin piiriin. Kuva-aiheisto Suomessa on varsin suppea ja eniten aiheistossa esiintyy ihmishahmoja, suuria riistaeläimiä (kuten hirviä) ja veneitä. Työssä nojaudun pääosin Muinaisjäännösrekisterin yleisluonteiseen tulkintaan kuva-aiheista ja käytän karkeahkoa luokittelua paneutumatta yksittäisiin kuviin. Näin käsillä olevassa työssä aiheiden tulkinta jakautuu melko yksinkertaiseen luokitukseen, missä eri tulkintavaihtoehdoille ei jääne paljon liikkumisvaraa.

Vielä muutama sana kivikaudesta ajan määreenä. Petri Halinen (2015:14) on jaotellut kivikauden mesoliittiseen (8850–5200 eaa.) ja neoliittiseen (5200-1900/1700 eaa.) kivikauteen. Esa Kekäläisen (2014:11) mukaan neoliittista ajanjaksoa on yleensä käytetty maanviljelykulttuuriin siirtyneiden yhteisöjen tutkimuksessa, ja pyyntikulttuurien yhteydessä sen käyttö on aiheuttanut

kritiikkiä. Siirtyminen pyyntiyhteisöistä maanviljelykulttuurin piiriin on kuitenkin ollut asteittainen ja aikaavievä prosessi, ja Suomi säilyi pyyntikulttuurivaltaisena lähes kivikauden loppuun saakka (Halinen 2015:69-70 ja 55). Kalliomaalaustutkimuksessa mielenkiinto kohdistuu pyyntikulttuurien yhteisöihin ja näin olen jättänyt paneutumatta em. kulttuurimuutokseen metsästyskeräilystä maanviljelyyn. Vaikka pääosa Suomen kalliomaalauksista on todennäköisesti maalattu noin 5500-3500 eaa. eli neoliittisella ajanjaksolla, olen tässä työssä käyttänyt yleisenä ajanmääränä kivikautta erittelemättä sitä mesoliittiseen tai neoliittiseen ajanjaksoon. Mahdollisten vuosilukujen ja -arvioiden yhteydessä käytän muotoa ennen ajanlaskun alkua (eaa.) sekä jälkeen ajanlaskun alun (jaa.).

1.3. Tutkimuksen tavoitteet ja rakenne

Kalliotaitteessa toistuvat tietyt kuva-aiheet ja niitä ympäröivät tietyn tyyppiset ympäristöt. Tässä pro gradu -tutkielmassa pyrin tarkastelemaan kalliomaalausten kuva-aiheita ja niiden sijaintia kokonaisuuksina. Keskityn pääosin Suomen kivikautiseen kalliotaitteeseen ja erityisesti suuntaan mielenkiintoni Päijänteen kalliomaalauksiin. Työn tutkimusongelman muotoilen seuraavasti: *Voidaanko Päijänteen kalliomaalauksia luokitella sijainnin ja maalausaiheiden perusteella?*

Työn tavoitteena on pohtia, voidaanko Davidin (2012) esittämää kalliomaalausten kuva-aiheisiin ja sijaintiin perustuvaa luokitusta löytää Päijänteen alueen kalliomaalauksista. Tavoitteenani on tarkastella kivikautisen kulttuurin luomia kalliomaalauksia kokonaisuuksina eli niiden kuva-aiheita ja sijaintia ympäristössään.

Seuraavaksi luvussa kaksi esittelen kirjallisuuskatsauksen Suomen kivikautisesta kalliotaidetutkimuksesta, ja tarkastelen kalliomaalausten kuva-aiheita, niiden sijaintia sekä maalauksia tuottanutta kulttuuria. Teoriaan keskittyvässä luvussa kaksi esittelen lyhyesti myös Davidin luokittelun ja esitän työn teoreettisen viitekehyksen. Luvussa kolme käyn läpi työn tutkimusaineistoa ja –menetelmiä. Työn analyysiosassa eli luvussa neljä tarkastelen ja luokittelen Päijänteen alueen kalliomaalausten kuva-aiheita ja niiden sijaintia. Pohdintaluvussa viisi esitän näkemyksiä tulosten ja teoreettisen viitekehyksen suhteesta sekä käsittelen työhön liittyvää problematiikka. Tutkielman lopuksi luvussa kuusi esitän yhteenvedon ja harkitsen mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2. KALLIOIDEN KUVAT

Tässä luvussa kaksi esittelen työn teoreettista taustaa sekä sen tärkeimmät käsitteet ja lähteet. Luvun alussa tarkastelen Suomen kalliomaalausten tutkimushistoriaa ja tämän hetkisiä kalliomaalauslöytöjä. Taustaesityksen jälkeen käsittelen tutkimuksen tärkeitä osatekijöitä eli kuva-aiheiden tulkintaa (2.1.) ja maalausten sijaintiin liittyviä käsitteitä (2.2.) sekä kivikautista kulttuuria (2.3.). Luvun loppuosa koostuu työn kannalta keskeisen Davidin mallin (2.4.) ja työn teoreettisen viitekehyksen (2.5.) esittelystä.

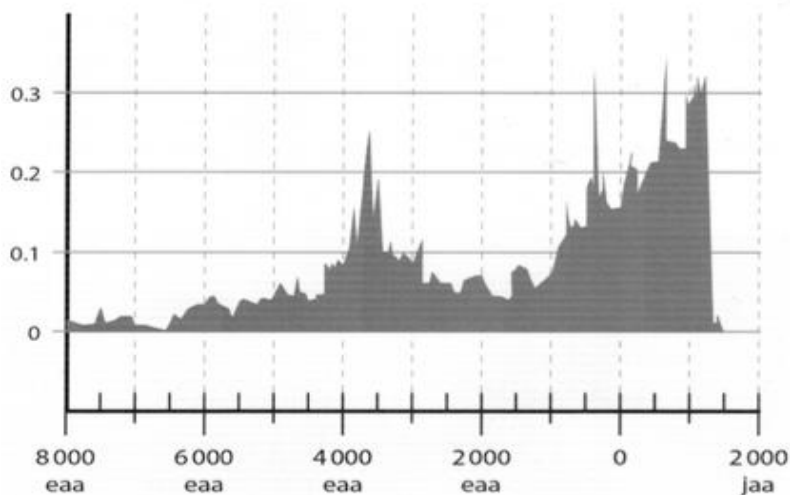
Suomen ensimmäisen kalliomaalauksen löysi säveltäjämeestari Jean Sibelius vuonna 1911 Kirkkonummella sijaitsevalta kallioterassilta Vitträsk-järven rannalla. Tosin löytö vahvistettiin ja rekisteröitiin vasta kuusi vuotta myöhemmin (mm. Taavitsainen 1978:179). Seuraava kalliomaalaus löytyi 1963 Kirkkonummen Juusjärveltä. 1960-luvulla löytyi myös kolme muuta kohdetta, joiden joukossa on Pohjois-Euroopan suurimpiin kalliomaalauksiin kuuluva Ristiinan Astuvansalmi (Taavitsainen 1978:179-180). Helena Taskisen (2000:22) mukaan 1970-luvulla löytöjä tehtiin 31, 1980-luvulla 17 ja 1990-luvulla 31 kappaletta.

Vaikka maalauksia on löydetty laajalti, kuten esim. Salpausselän eteläpuolelta, Helsingin läheltä ja Kainuusta, on löytökeskittyneisyys silti säilynyt pääosin Salpausselkien väliin jäävällä alueella ja Saimaan ympäristössä. Timo Sepänmaa (2007:117) esittääkin, että vaikka uusia maalauksia löytyy muutamia kappaleita vuosittain, vastannee nykytilanne suurelta osin maalausten levintää eikä mitään mullistavia löytöjä tulla enää todennäköisesti tekemään.

Viimeisen kesäkuun 2017 päivityksen mukaan Sepänmaa ja Luukkonen ovat luokitelleet ja tulkinneet 134 kohdetta varmoiksi kalliomaalauksiksi, joista 6 kpl on laajempien kuvakenttien alakohteita. Näin heidän mukaansa Suomessa on 128 kpl varmaa kalliomaalauskenttää, joista 90% on kallioseinämissä ja 10% lohkareissa. Heidän luokituksestaan löytyy myös mahdollisia punamultaläiskiä tai kalliomaalausten jäänteitä 15 kpl, mahdollisia luontaisia punamultaläiskiä 14 kpl sekä varmoja tai todennäköisiä väärennöksiä 11 kpl. Lisäksi heidän listassaan on mainittu 16 kpl vielä tarkastamatonta kohdetta tai vihjettä. (Luukkonen 2018). Muinaisjäännösrekisterin (2018) mukaan kalliomaalauksia on rekisteröity 150 kappaletta (ajoituksena ”kaikki”). Luvussa ovat mukana myös *mahdolliset* muinaisjäännökset. Lahelman (2005:29) mukaan Suomi on Fennoskandian rikkain kalliomaalausalue.

oikeaa mittakaavaa. Murroksen jälkeen kalliotaide keskittyi enemmän ihmisiin sekä heidän toimintaansa. Tällöin kuva-aiheet monipuolistuivat ja esim. venekuvat ilmestyivät taiteeseen. Myös kohteiden lukumäärä kasvoi ja suuret kalliotaidekeskittymät kuten Norjan Alattio, Ruotsin Nämforsen ja Venäjän Karjalan Uikujoki muodostuivat. (Gjerde 2010:394).

Suomessa eniten kalliomaalauksia on löytynyt Kymijoen ja Lappeenrannan väliseltä kaistaleelta sekä Saimaan ympäristöstä (mm. Saavalainen 2001). Tämän järvioltaan piiristä kerättyjen tietojen mukaan kalliomaalauksen teko Suomessa ajoittuu noin 5000-2000 eaa. eli kivikauden kampakeraamiselle ajalle. Lahelma (2008:419) kuitenkin muistuttaa, että kaikkien Suomen alueella sijaitsevien kalliomaalauksen ajoitus ei kuitenkaan ole ongelmaton ja että maalauksen aikajänne saattaa vaihdella mesoliittisesta kivikaudesta jopa historialliseen aikaan.

Kuva 1. Suomen esihistoriallinen väestökehitys radiohiiliajoitusten perusteella (Tallavaara & Seppä 2012: 220)

Miikka Tallavaara ja Heikki Seppä (2011:5) käsittelevät Suomen esihistoriallista väestökehitystä radiohiiliajoitusten perusteella kuvassa 1. Sen mukaan väestönkasvua on nähtävissä kivikauden kampakeraamisella ajalla (5000-2000 eaa.), jonka piikki sijoittuu noin 3900-3400 eaa. Näin kalliomaalauksen arvioitu syntyä aika ajoittuu juuri tähän runsaamman väestömäärän kauteen.

2.1. Kalliokuvien aiheet

Seuraavassa tarkastelen kalliomaalauksen kuva-aiheita, jotka muodostavat tärkeän tekijän työn teoreettisessa viitekehyksessä. Vaikka työssä Päijänteen kalliomaalaukset jaetaan hyvin karkean luokittelun avulla, on tärkeää tarkastella myös kalliokuvien aiheita kokonaisuutena.

Suomen kalliomaalausten kuville on ominaista eräänlainen irrallisuus eikä niissä yleensä kuvata liikettä, vaan ne ovat seisahtuneita, passiivisia. Kalliomaalausten väriaineena käytettiin punamultaa, joka on rautapitoista savea ja jota löytyy sellaisenaan Suomen luonnosta. Maalausten punainen väri vaihtelee viininpunaisesta peittävään oranssiin. Erot johtuvat rautaoksidin eri rakenteista. Kivikkään (1995:21-23) mukaan maalausten sideaineeksi on sekoitettu veren lisäksi myös vettä tai rasvaa.

Kuva-aiheidensa perusteella Suomen kalliotaide kuuluu pohjoisen pyyntikulttuurin piiriin, jonka muodostavat pohjoinen Fennoskandia ja Karjala. Gjerde (2010:51) esittää arvion, jonka mukaan koko Fennoskandian alueella esiintyy kaiken kaikkiaan yli 20 000 kivikautista kalliotaidemerkkiä tai -kuvaa. Edellä mainittujen alueiden lisäksi samankaltaisuuksia kalliotaitteesta löytyy myös Venäjän pohjoisosista, Siperiasta, Japanista, Koreasta ja mahdollisesti myös Pohjois-Amerikasta.

Lahelma (2008:23-24) esittää Suomen alueen kuva-aiheista seuraavan jakauman: maalauksia on kaikkiaan 486 kpl, joista ihmiset muodostavat 32%, hirvieläimet 30%, veneet 14%, geometriset kuvat 9%, muut eläinkuvat 9% ja kämmenkuvat 6%. Luukkonen (2018) esittää taas kuvaamistaan 134 kalliomaalauspaikasta ja 780 tunnistettavasta kuvasta seuraavan jakauman: ihmishahmot 34%, hirvieläimet 30%, veneet 12%, geometriset kuvat 8% ja kämmenkuvat 6%. Jakaumat ovat periaatteessa yhteneväisiä, mutta ihmishahmojen osuus hieman korostuu uudemmassa Luukkosen arviossa.

Maalausten ihmishahmot ovat hyvin pelkistettyjä ja niille on vaikea esittää tulkintoja. Toisinaan kädet on kuvattu kohotettuina eli adoranteina. Joskus taas hahmoilla on jousi tai sauva kädessään, päät ovat usein tyyliteltyjä ja hyvin yksinkertaisia. Hahmoille on saatettu kuvata myös sarvet tai kolmionmuotoiset naamiot. Sukupuolitunnuksia löytyy erittäin harvoin. Jotkut kuvat on maalattu kiinni toisiinsa, ikään kuin kuvaamaan niiden välistä yhteyttä (kuten mm. hirvieläin ja ihminen).

Maalausten hirvet ovat naaraspuolisia, sillä niiltä puuttuvat pääosin sarvet ja parta. Myös kivikautisissa esineissä kuvatut hirvet ovat ilmeisesti naaraspuolisia sarvien puuttuessa. Urospuolisia hirviä esiintyy venekuvien sarvipäissä, joissa sarviaihe ja vene sulautuvat usein yhteen. Näin tulkittuna hirvenpäiset veneet viittaisivat totemismiin eli klaaniyhteisöön, jolla on oma pyhä eläin, eräänlainen kantaäiti. Koko laajaa pohjoista aluetta (Norjasta Siperiaan) olisi siten asuttanut sama yhteisö, mikä ei liene kuitenkaan todennäköistä. Hirvieläin on ollut merkittävä riistaeläin ja siksi sen runsas esiintyminen maalauksissa voi olla merkki eläimen

tärkeydestä yhteisölle (mm. Siikala 1980:187). Toisaalta kuvastosta puuttuvat pyynnin kannalta muut tärkeät eläimet kuten hylje ja majava. Myöskään karhua ei yksiselitteisesti ole tunnistettu maalauksista (ks. myös Kivikäs 1997:49).

Veneet saattoivat Anna-Leena Siikalan (1980:190) mukaan kuvata välinettä, jolla tehtiin matkoja yliluonnolliseen maailmaan. Toisaalta usein toistuvat veneenkuvat, joista lähtee viivoja ylöspäin, Siikala tulkitsee veneellä tehdyksi pyyntimatkaksi viivojen kuvatessa miehistöä. Ilmeisesti keväällä tapahtunut vuotuinen metsästys ja sen onnistuminen on ollut keskeisessä asemassa yhteisön selviytymisen kannalta. Tämä jo yksistään selittäisi veneenkuvien merkitystä ja runsautta maalauksissa.

Kämmenkuvia esiintyy Suomen kalliomaalauksissa runsaasti verrattuna ympäröivien muiden pohjoisten alueiden maalauksiin. Miksi näitä positiivisia (kämmenellä painettuja) ja negatiivisia (punamultalientä puhallettuna kämmenen päälle) kuvia on maalattu? Siikalan (1980:186) mukaan kädenkuvat ovat suojelevan haltijaolennon eli shamanistisen ”käsien hengen” merkkejä. Toisaalta tämä viittaus ei selitä kahden erilaisen maalaustavan esiintymistä. Sepänmaan (2018) mukaan Suomen alueen maalauksista ei negatiivisia kämmenkuvia kuitenkaan löydy.

Edellä mainittujen lisäksi maalauksista löytyy joitain geometrisiä kuvioita (ristejä ja siksak -viivoja), jotka muistuttavat entoptisia eli universaaleja silmän sisäisiä kuvia. Lahelma (2001:2-21) on määritellyt, että entoptiset kuvat syntyvät verkkokalvolla ja aivoissa eivätkä ne riipu visuaalisista ärsykeistä tai esim. kulttuuritaustasta, vaan ne esiintyvät kaikilla ihmisillä samankaltaisina. Säännönmukaisia geometrisia kuvioita esiintyy mm. rytmikkään tanssin, rummutuksen tai psykoaktiivisten aineiden aiheuttamissa muuntuneissa tietoisuudentiloissa. Myös Suomen kalliomaalauksissa voidaan havaita em. transsin eri vaiheiden mukaisia kuva-aiheita. Näin neuropsykologisen teorian perusteella mm. Suomen kalliomaalausten parilliset, kaarevat veneenkuvat, siksak -kuviot ja muutamat metamorfooiset hahmot, joissa on sekä ihmisen että eläimen piirteitä nk. teriantrooppihahmot, voidaan tulkita transsin eri vaiheiden kuvauksina (Lahelma 2001:2-21). Kivikäs (1997:44-45) puolestaan esittää, että siksak -kuvio saattaa olla tulkittavissa mm. käärmeeksi tai salamaksi. Pentikäisen (1995:89) mukaan käärme ja sitä symboloiva siksak -kuvio ovat yleisiä myös saamelaisrummuissa, joissa niiden sijainti Aution (2000:198) mukaan viittaa hyvään onneen ja menestymiseen.

Linnut ovat muodostaneet tärkeän ravintolähteen, mutta Suomesta on löydetty vain yksi varma vesilintua esittävä maalaus siirtolohkareesta Rapakon Savonlinnasta. Myöskään kalat eivät esiinny kuin harvoissa maalauksissa. Näin ravintoeläimen tärkeys ei selittäne kuvien aiheita (kuten ed.: karhu, hylje ja majava harvinaisia kuva-aiheissa). Lisäksi maalauksista löytyy

muutamia verkkoaiheeksi nimettyjä kuvia. Samankaltaisia merkkejä esiintyy myös Norjan kalliopiiirroksissa sekä myöhemmissä saamelaisrummuissa. Niiden tulkinta on vaihdellut hedelmällisyysaiheesta vesielementtiin (Kivikäs 1997:50).

Maalauksia ei ole ilmeisesti tarkoitettu vain katsottaviksi. Monet kuvat näyttävät töhrityiltä ja punamultaisia kämmenkuvia on painettu mm. hirvikuvien päälle. Tämä viittaa siihen, että maalauksia on kosketeltu. Lahelman (2005:42-44) mukaan kosketuksen avulla saatettiin tavoitella yliluonnollisia kalliassa asuvia voimia tai henkieläimiä.

Suomen kallioiden kuvakentät ovat kooltaan noin 200 x 20 m – 5 x 10 m (Sepänmaa 2018) ja maalauksiltaan melko vaatimattomia. Kuvista joku yltää 80 cm:iin, mutta merkkien keskimitta on 15-25 cm ja pienin on vain 9 cm (Kivikäs 1995:25). Maalauskenttien joukossa on myös suurempia seinämiä kuten Saraakallio I Laukaassa. Niissä maalausperinne on todennäköisesti jatkunut useiden sukupolvien ajan, ja samoja kuvia on maalattu moneen kertaan. Monien kallioiden maalausten on arvioitu kuitenkin syntyneen melko lyhyen ajan sisään.

Kalliotaiteessa maailmanlaajuisesti suosituksi selitysmalliksi on 1990-luvulta lähtien muodostunut shamanismi (mm. Gjerde 2010). Pentikäinen & Miettinen (2003:76) mainitsevat, että samanismin merkitys on vahvistunut myös Suomessa (sekä Kivikäs 1997:13). Näin mm. Lahelma (2001, 2005 ja 2008) ja Siikala (1980) ovat korostaneet shamanismia kalliomaalaustutkimuksessa. Siikala (1980:183) määrittelee shamaanin tehtävien koostuneen sairaiden parantamisesta ja pyyntionnen takaamisesta eli normaalia elämää uhkaavien kriisitilanteiden torjunnasta. Shamanistiseen maailmankuvaan kuului ajatus saaliseläinten lajinhaltijasta, jonka puoleen shamaani saattoi henkimatkalla kääntyä. Suurin osa maalauksista näyttääkin kuvaavan transsiin lankeamista, shamanistisia muodonmuutoksia ja transsimatkoja sekä opastaja/auttajahenkiä *spirit helper*. (Siikala 1980).

Helena Güntherin (2009:17-18) mukaan shamanismista on Suomessa muodostunut ikäänkuin kivikautinen uskonto, vaikka shamaanien toiminnasta on löytynyt hyvin vähän arkeologista aineistoa. Myös Carpelan (2000:9) on kritisoinut mm. Kalevasta haettua todistus pohjaa shamanismin ja kalliomaalausten yhteydelle, ja perustellut näkökulmaansa pitkällä aikajänteellä sekä pyynti- ja maatalouskulttuurien erilaisuudella. Mielestäni kalliomaalausten selitysmalli ei voi pohjautua vain yhteen tekijään muinaisen kulttuurin piirissä eikä näin shamanismiin pohjautuva teoria tarjoa vankkoja perusteita Suomen kivikautisille kalliomaalauksille. Seuraavassa tarkastelen kalliomaalausten sijaintia, mikä muodostaa kalliomaalausten kuvamaailman lisäksi työn merkittävän taustatekijän.

2.2. Kalliomaalauksen sijainti ja ympäristö

Kivikautiset kalliomaalaukset ovat katselleet ympäröivää maailmaa kallioseiniltään tuhansia vuosia. Tämä muuttumattomuus on poikkeuksellista muuhun arkeologiseen lähdeaineistoon verrattaessa. Näin Chippindalen ja Nashin (2004:1 ja 21) mukaan sijainnin näkökulmaa kannattaa hyödyntää kalliomaalauksen tulkinnassa. Maisemalla viitataan yleisesti maan tunnusmerkkeihin ja ominaisuuksiin, mutta myös aistein havaittavaan ympäristöön. Sillä on kokemuksellinen ulottuvuus, ja nykyään tarkastellaankin maisemaa myös sosiaalisesta näkökulmasta (mm. Tilley 1991:157 ja Lahelma 2005:37). Toisaalta kivikautisen ihmisen aistein havainnoima ympäristö on todennäköisesti ollut erilainen kuin nykyihmisen kokemus. Gjerde (2010:83) painottaa, ettei muinaisten metsästäjäkeräilijöiden käsitystä maisemasta kannata tutkia ainoastaan yhden tieteenalan avulla, vaan kalliotaiteen maiseman tutkimuksessa tulee hyödyntää etnografiaa, arkeologiaa ja maantietoa.

Mairi Rossin (2001:545) mukaan kulttuurin keskeisin tekijä metsästäjäkeräilijäyhteisöissä oli läheinen ja hienostunut suhtautuminen ympäristöön, joka perustui tarkkaan havainnointiin osana laajempaa tiedollista kokonaisuutta. Kaikki tämä tieto siirtyi sukupolvelta toiselle tuhansien vuosien ajan. Matkanteko oli metsästäjäkeräilijöille tärkeää, joten heille ympäristö oli täynnä merkkejä ja reittejä sekä maalla että vesillä (Ross 2001:546). Myös Gjerde (2010:150) korostaa matkustuksen keskeistä asemaa kivikauden ihmisen elämässä. Matkustukseen liittyi esineiden ja raaka-aineiden hankintaa, tiedon vaihtamista ja kommunikaatiota muiden ihmisten kanssa. Metsästäjäkeräilijöille erityisen tärkeitä olivat ilmeisesti paikat, jotka liittyivät eläinten vaellusreitteihin, käyttäytymiseen ja metsästykseseen eri vuodenaikoina. Näin he todennäköisesti rakensivat paikkatuntemuksensa em. kohteiden perusteella (Gjerde 2010:97).

Maisema ja ympäristö ovat muodostaneet kivikauden metsästäjäkeräilijöille merkittävän osan elämää, ja ilmeisesti kalliomaalauksen sijoittaminen omille paikoilleen on ollut huolella valittua. Seuraavassa tarkastelen lyhyesti maisemaan liittyvää tutkimushistoriaa (2.2.1.) sekä Suomen kalliomaalauksen maisemaa eli niiden sijaintia ympäröivässä maastossa (2.2.2.).

2.2.1. Kalliomaalauksen maisematutkimuksen historiaa

Mantereen (2014:7) mukaan kalliomaalauksen sijaintiin on alettu kiinnittää viime vuosikymmenten aikana aiempaa enemmän huomiota. Kalliotaiteen ja maiseman välisen suhteen tulkintoihin ovat vaikuttaneet erilaiset tutkimustrendit. Mantere (2014:9) kuvailee, miten aikaisemmin lähtökohdan muodostivat maiseman “sosio-ekonomiset” tekijät, kun nykyään keskitytään “rituaalisuuteen” mm. shamanismin avulla. Gjerde (2010:130) kuitenkin muistuttaa,

että rajojen vetäminen esim. uskonnollisuuteen ja elinkeinoihin liittyvän maiseman välille ei ole järkevää muinaisten metsästäjäkeräilijöiden maailmassa, vaan heille kaikki oli kietoutunut yhteen erottamattomaksi kokonaisuudeksi.

Pohjois-Euroopan kalliotaiteen maisematutkimuksessa analyysit ovat usein perustuneet kalliotaiteen ja muiden arkeologisten löytöjen (mm. haudat, asumukset, keramiikka) levinneisyyteen, mutta nykyään on alettu soveltaa myös kansainvälisesti suosittuja teorioita (Goldhahn 2008:19 ja Mantere 2014: 9).

Jörg Goldhahn (2010:122) esittää mielenkiintoisen ajatuksen, jonka mukaan Pohjois-Euroopan kalliomaalauspaikkojen ja niiden läheisyydessä sijaitsevien luonnonvarojen kuten mm. kvartsiitin, okran ja asbestin hyödyntämisen välillä vallitsee tietynlainen yhteys. Näin luonnonvarojen hyödyntäminen olisi ikään kuin korvattu maalaamalla kuvia kallioon. Teoriaa tukee Suomessa mm. Kivikkään (1999:109) maininta, miten maalauspaikkojen lähellä on usein kvartsijuonteita, ja että Syrjäsalmen kalliomaalauksen rantavedestä on löydetty kvartsi-iskoksia (Kivikäs 1999:106).

Myös Mantere (2014) ja Gjerde (2010) tarkastelevat kalliotaiteen ja maiseman välistä yhteyttä. Gjerde (2010:9 ja 454) painottaa pyyntikulttuurien keskeistä merkitystä koko pohjoisen Fennoskandian kalliotaiteelle, jolloin metsästäjäkeräilijöiden elinkeinot ja etnografia vaikuttavat maiseman ja kalliomaalauksen väliseen interaktiiviseen suhteeseen. Mantere (2014) taas nostaa pyyntiyhteisön toiminnan kalliomaalauksen tulkinnan keskeiseksi tekijäksi.

David (2012) korostaa kalliomaalauksen sijoittumisessa ja maalauspaikkojen valikoitumisessa maalauksen tekijän eli shamaanin toimintaa. Davidin mukaan kalliomaalaukset voidaan jakaa 1) asuinpaikkamaalauksiin, 2) maalauksiin, jotka sijaitsevat usein käytetyillä paikoilla sekä 3) erityisissä vaikeakulkuisissa kohteissa sijaitseviin maalauksiin, jotka on tarkoitettu mahdollisesti tekijöiden omaan käyttöön. Tarkastelen työn kannalta keskeistä Davidin teoriaa kohdassa 2.5. lähemmin. Jaottelu on mielenkiintoinen ja aion hyödyntää sitä tutkiessani Päijänteen alueella sijaitsevia kalliomaalauksia.

2.2.2. Suomen kalliomaalauksen maisema

Suomen kalliotaiteessa ilmenee selvästi pohjoisen ihmisen sidonnaisuus veteen. Pentikäinen & Miettinen (2003:69) määrittelevät lyhyesti, että maalaukset on tehty punamultaa käyttäen pystyihin, alaosastaan sisäänpäin kallistuviin ja aurinkoon katsoviin rantakallioihin sekä veden äärellä sijaitseviin jään siirtämiin kivilohkareisiin. Yli puolet Suomen kalliomaalauksista on tehty aikoinaan saariin. Maalaukseen sopivat paikat on valittu mm. pyyntiväestön kulkuteiksi sopivien

reittien risteämistä, järvikapeikoista, lyhyiden maakannasten vieriltä tai koskien niskoilta. Siikalan (1980:186) mukaan kalliomaalauksen sijoittuminen vesistöjen varsille saattaa liittyä riistaeläinten tavoittelemiseen esim. vuotuisvaellusten reiteiltä. Eläimiä on väijytty veneestä jokien ja kapeitten järvien ylityspaikoilla. Näistä pyyntipaikoista on vähitellen muodostunut pyhiä.

Timo Miettinen & Heikki Willamo (2007:18) esittävät, että maalauksen paikat kuvastavat veden pyhyyttä tai sen pyhittävää vaikutusta. Menneen maailman elinpiiri kietoutui veden ympärille, sillä vesialueet tarjosivat tärkeän kulkuväylän ja ravinnon hankkimispaikan. On helppo uskoa, että muinaisessa elämässä vesi on muodostunut hallitsevaksi elementiksi järvien ja vesistöjen runsauden vuoksi. Maalauksen sijainti saattaa myös liittyä tietyn paikan merkitsemiseen ja haltuunottoon. Näin voidaan pohtia, ovatko kulkureittien varrelle maalatut kalliot toimineet esim. tietyn yhteisön juhlapaikkana, jonne on helppo löytää. Kyseessä on saattanut myös olla mahdollisten ravinnon ”nautintaoikeuksien” merkitseminen.

Maalaukset sijaitsevat yleensä alueen edustavimmalla paikalla, ja niiden on arveltu sijaitsevan jossakin määrin muusta elinpiiristä erillään oleviksi alueiksi. Tätä tukee se seikka, että ne yleensä sijaitsevat vaikeasti saavutettavissa paikoissa (mm. kallioiden jyrkänteet ja veden läheisyys). Kallioiden pyhittämiseen on saattanut vaikuttaa niiden ulkoiset muodot ja niistä katsojan löytämä ihmisen tai eläimen kaltaisuus. Em. liittyy uskomus muinaisen maailman elollistamisesta, jonka mukaan kaikella näkyvällä, myös kivillä ja eläimillä, on oma sielu. Voidaan vain pohtia, onko sielu tuonut mukanaan myös toimijuuden eli ovatko muinaiset ihmiset tunteneet elävänsä maailmassa, jossa heitä ympäröi lukematon joukko vaikuttajia?

Lisäksi ilmansuunnat näyttävät vaikuttaneen maalauspaikan valintaan. Pääosa Suomen alueen kalliomaalauksista on sijoitettu aurinkoon katsoville pinnoille etelästä länteen, kun pohjoiskoillissuunnat jäävät harvinaisiksi (Sepänmaa 2007:113).

Kalliomaalauksia tulkittaessa on hyvä muistaa, että ne ovat osa kokonaisuutta, johon kuuluu myös ympäröivä maisema *macrolandscape*, kalliopinnan muodot *microlandscape* sekä paikan äänimaailma *soundscape* (Whitley 2005:123-129). Usein maalauskohteessa on loistava kaiku tai veden äänet kuuluvat sinne poikkeuksellisen voimakkaasti (mm. pauhaavat kosket, Nämforsen). Ympäröivä maisema voi olla henkeä salpaava jyrkänne tms. ”luonnonoikku” (mm. 40-metrinen Olhavanvuori Kouvolassa). Maalauksissa voidaan hyödyntää kallionhalkeamia tai pinnan muodostusta (mm. kallionhalkeamaan kurkkaava joutsen, Altan kalliopiirroksia). Myös Äikäs (2011:84) korostaa äänimaailman keskeisyyttä ja muistuttaa, että vesi on pysyvä äänielementti toisin kuin kasvillisuus tai eläimet. Kivikaudella vesi oli keskeinen symbolinen ja elinkeinoihin

liittyvä tekijä, ja laineiden loiske sekä kaiku kalliomaalauksella on nykypäivään saakka säilynyt osa paikan äänimaailmaa.

Tuhansien vuosien aikana tapahtuneista ympäristön muutoksista huolimatta vielä nykyäänkin useille kalliomaalauksille on mentävä avoveden aikaan veneellä tai talvella jättä pitkin. Monen ihmisen osallistuminen maalaustapahtumaan on näin edellyttänyt jättä tai useita veneitä. Kuvien suhteellisen vähäisen määrän, aiheiden ja käsialojen toistumisen perusteella voidaan päätellä, että vain tietyillä henkilöillä on ollut oikeus tehdä ryhmän perinnettä ylläpitäviä kuvia. (Kivikäs 1990).

Suomessa kalliomaalauksia ei ole tehty suurten jokien sualueille kuten muualla Fennoskandiassa (esim. Norjan Alattion, Ruotsin Nämforsen ja Karjalan Zalavrugan kalliopiirokset Uikujoella sijaitsevat kaikki jokien suistoilla), vaikka mahdollisuuksia tähän olisi ollutkin mm. pohjoisen jokien sualueilla. Kuten johdannossa jo todettiin, Suomen kalliotaide poikkeaa näin sekä maalausten sijainnin että tekniikan suhteen muista em. alueista.

Lahelma (2007:34) on pohtinut toisiaan lähellä sijaitsevien Itä-Karjalan kalliopiiirrosten ja Suomen Saimaan alueen kalliomaalausten eroja. Alueiden kuva-aiheista sekä tyyleistä löytyy paljon samankaltaisuuksia, joten ilmeisesti niiden välillä on ollut kulttuurisia yhteyksiä. Miksi Itä-Karjalasta sitten puuttuvat maalaukset ja Suomesta piirokset? Karjalan laajoja ja avoimilla paikoilla sijaitsevia kuvakenttiä saatettiin käyttää rituaalisissa kokoontumisissa, joihin osallistui suuri määrä ihmisiä. Yleensä Suomen alueen maalaukset sijaitsevat taas hieman vaikeakulkuisessa ympäristössä ja ne koostuvat usein vain muutamasta kuvasta. Näin maalaukset ovat luultavasti tarkoitettu pienempien ryhmien katsottavaksi, kun taas Karjalan piirroskentät soveltuvat paremmin laajalle osallistuja- ja katsojajoukolle. (Lahelma 2007:35-36).

Olisiko Suomea asuttaneet siis pienemmät yhteisöryhmät kuin itäistä Karjalan aluetta? Tosin Gjerde (2010:51) uskoo, että kalliomaalauksia tullaan tulevaisuudessa löytämään myös Suomen itärajan takaa. Molempien alueiden yhteisöt ovat ehkä osallistuneet Karjalan laajojen piirroskenttien kokoontumisiin ja näin kulttuuriset vaikutteet ovat sekoittuneet.

Mantereen (2014:8) mukaan Suomen kalliotaiteen tulkinnoissa maalausten sijoittuminen maastoon ja niiden kuva-aiheet selittävät usein toisiaan. Seurauksena saattaa olla kehäpäätelmä, jossa kuva-aiheet selittävät maiseman kulttuurista merkitystä ja maiseman kulttuurinen merkitys taas selittää kuvien sijoittumista ympäristöön (Smith & Blundell 2004:254). Tässä työssä ei kuitenkaan tarkastella kuvien ja maiseman välisen suhteen merkityksellisyyttä, vaan tavoitteena on mahdollisesti löytää Davidin (2012) esittämä luokittelu Päijänteeltä.

2.3. Kalliomaalaukset tuottanut kulttuuri

Timo Miettinen (2000:34) korostaa kalliotaiteen tutkimuksessa esihistoriallista kontekstia eli maalauksia tuottaneen kulttuurin kokonaishahmoa. Tarkastelen kivikautisen metsästäjäkeräilijäyhteisön kulttuuria käytännönläheisesti eli kiinnostuksen kohteena on kokonaisvaltaisesti kivikautisen ihmisen toiminta. Tavoitteenani on inhimillisen kulttuurin ymmärtäminen ja erityisesti kivikautisen kulttuurin tuottamien kalliomaalausten havainnoiminen huomioiden myös niiden sijainti ympäristössään. Työn lähtökohtana on Suomen alueella vaikuttaneet pyyntiyhteisöt ja niiden toiminta mm. ravinnonhankinta/elinkeinot, mikä näkyy heidän jälkeensä jättämässä kulttuuriperinnössä eli mm. kallioihin näkyville maalatuissa kuvissa.

Kulttuuriantropologian tutkimusalueita ovat mm. yhteisön rituaalit, arkielämän käytännöt sekä yhteiskunnalliset ja uskonnolliset järjestelmät (mm. Eriksen 2001), joiden avulla pyrin hahmottamaan kivikautisen metsästäjäkeräilijäyhteisön kulttuuria. Huurteen (1998:28) mukaan mitään yleismaailmallista kivikautista kulttuuria ei ole ollut olemassa, vaan ihmisten hajaantuessa syntyi lukematon määrä erilaisia väestöryhmiä ympäri maapallon, joista jokaiselle kehittyi oma aineellinen ja henkinen kulttuuri. Burenhult Werbart (1999:336) kuvailee muinaisen Itämerenalueen kivikautista kulttuuria prosessina, joka muotoutui erilaisten ihmisten materiaalistien välineiden, kielten, tapojen, elinkeinojen, rituaalien ja erilaisten ideologioiden kohdatessa toisensa.

Kivikauden loppupuolella noin 5200-1900/1700 eaa. Fennoskandiassa alkoi tapahtua suuria kulttuurisia ja yhteiskunnallisia muutoksia mm. työkalujen innovaatioiden ja idästä levinneen keramiikan muodossa sekä maanviljelyn alkaessa levitä hiljalleen pohjoisemmaksi (mm. Baudou 1995:61 ja Huurre 1995:24). Gjerden (2010:401) mukaan pohjoisessa Fennoskandiassa tapahtui myös noin 5500-5000 eaa. kalliotaiteen ”räjähdys”, jolloin myös osa Suomen kalliomaalauksista on todennäköisesti maalattu.

Lisäksi lämmin kausi (noin 6000–2500 eaa.), joka oli tuonut Suomeen jalot lehtipuut, alkoi viiletä noin 4000–3500 eaa. (Halinen 2015:19). Jo aiemmin esitetty kuvio 2 (Tallavaara & Seppä 2012:220) havainnollistaa miten kivikauden väestöpiikin alamäki sijoittuu juuri noin 3500 eaa. eli ilmaston kylmenemisen alun ajankohtaan. Näin kivikauden yhteisöt olivat joutuneet suurten mullistusten keskelle. Tämän työn mielenkiinto kohdistuu kalliomaalauksiin, jolloin em. murros ja sen merkitys vaikuttavat taustalla yhteisöihin ja heidän kulttuuriinsa.

2.3.1. Elinkeinot ja asuminen

”Asuinpaikkain luontaisina suojuksina olleita korkeita kallioita ja mäkiä on mahdollisesti käytetty muihinkin tarkoituksiin. On luultavaa, että asukkaat usein nousivat tällaiselle hyvälle tähystyspaikalle ottamaan vaaria mahdollisista säännuutoksista, pitämään silmällä pyydyksiä, odottelemaan retkiltä kotiin palaavia ja myöskin tarkkaamaan pahoissa aikeissa lähestyvää vierasta.” (Pälsi 1916:73).

Asutusten keskittyminen vesistöjen läheisyyteen (mm. suojaisat poukammat, kapeikkojen rannat, jokien suut ja pienet saaret) viittaa vahvasti siihen, että koko Fennoskandian alueella kivikauden yhteisöjen toimeentulo keskittyi kalastukseen, vaikka ihmiset osasivat hyödyntää monipuolisesti ympäristön muitakin ravintoresursseja mm. metsästyksen ja keräilyn avulla (Huurre 1998:175-182). Kivikautinen elämänpiiri lienee perustunut vuotuiskierto on eli vuodenaikojen mukaan siirryttiin sinne, missä ravintoa oli tarjolla. Näin yhteisöillä saattoi olla useita asuinpaikkoja muodostaen eräänlaisen verkoston, johon kuului mm. eri vuodenaikojen ja käyttötarkoitusten asuin-, leiri- ja työskentelypaikat. (Halinen 2015:41).

Huurteen (1995:34) mukaan kivikautiset asuinpaikat sijaitsivat usein vesistökaapeikkojen läheisyydessä, jotta ne pystyttiin sulkemaan verkoilla. Myös pajumertoja ja onkia käytettiin kalastukseen. Meren rannoilla harrastettiin mm. hylkeen pyyntiä. Itämeressä kivikaudella eli kolme hyljelajia: norppa, grönlanninhylje ja halli eli harmaahylje (Huurre 1998:168-174). Kana- ja sorsalinnut sekä niiden munat muodostivat myös merkittävän ravinnonlähteen (Manner 2003:25). Kivikautista riistaa (hirvi, majava, karhu, kettu ja peura) on pyydetty jousien, nuolien ja keihäiden avulla. Marjojen ja erilaisten siementen ohella myös monet lehdet ja juuret sekä pähkinät ovat ilmeisesti muodostaneet aineellisia oletuksia tärkeämmän osan ravinnosta (Vanhanen & Pesonen 2016:53). Eräs kivikauden ihmisen nautintoaine on mahdollisesti ollut purupihka, sillä jo osittain pureskeltuja kappaleita on löydetty asuinpaikoilta. (Huurre 1995:34-39).

Kivikauden asumuksia ei ole helppo löytää, mutta asuinpaikkojen maaperään on jäänyt sirpaleita, ruuantähteitä ja muuta asuinjätettä mm. jäänteitä likavesistä, tulenpidosta ja orgaanisesta aineksesta, jotka tulevat esiin maanpinnan rikkoutuessa. Asumukset olivat todennäköisesti lähinnä suojia yöpymistä ja sadetta varten. (Huurre 1998, 64-68). Halisen (2015:42) mukaan asuinpaikoilta on löydetty melko vähän varsinaisia asumuksia, koska ne ovat hävinneet tai niitä on vaikea tunnistaa. Hän kuvailee, miten asumukset olivat osittain maahan kaivettuja halkaisijaltaan 5-6 m pyöreäköjiä tai soikeita. Kevytrakenteista kotaa voitiin

ilmeisesti liikutella paikasta toiseen ja tukevammat asumukset olivat kiinteitä rakennuksia, jotka oli katettu tuohilevyillä ja turpeella. (Halinen 2015:41-48).

2.3.2. Yhteisöt

”... toisiinsa liittyvät vesistöt ovat olleet hyviä luontaisia kulkuteitä. Paitsi venekulkua, on myöskin talviliikenne käyttänyt hyväkseen jäätyneitä järviä, jokia ja merenrantoja sekä tasaisia jokilaaksoja. Raivaamattomat aarniometsät ovat olleet esteenä liikenteelle ja osaksi sen takia jääneet asumattomaksi.” (Pälsi 1916:87).

Halinen (2015:43) arvioi viimeisten asuinpaikkatutkimusten perusteella, että pyyntiyhteisöt koostuivat 50-100 henkilöstä, mutta koko Suomen alueen asukasmäärä kivikaudella oli kuitenkin enintään vain noin 25 000 henkilöä. Kansallismuseon Opetuspaketissa mainitaan, että yhden henkilön toimeentuloon on luultavasti tarvittu 25-100 neliökilometriä metsästys- ja pyyntimaita. Muutamien kampakeraamisten hautalöytöjen perusteella on arvioitu vainajien pituutta päätyen näin 154-190 cm:n miehiin ja 142-179 cm:n naisiin, jotka eivät paljonkaan poikkea nykysuomalaisen arvoista. (www.kansallismuseo.fi).

Pyyntiyhteisöjä on usein arvioitu tasa-arvoisiksi ilman hierarkisia päällikköasetelmia, mutta viimeisten tutkimusten mukaan tämä ei välttämättä pidä paikkaansa ja yhteisten ponnistusten takia on voitu myös järjestäytyä. Kivikauden varhaisella ajanjaksolla yhteisöt koostuivat oletettavasti perheyksiköistä, joissa mies oli perheenpää. Yhteisöihin saattoi kuulua useampiakin perheitä mm. ravintotilanteen tai käytettävissä olevan alueen koon mukaan. (Halinen 2015:50). Huurre (1998:65) määrittelee, että todennäköisesti jo kivikaudella jokaiselle yhteisölle muodostui oma reviiri-alue, johon kuului riistametsiä ja kalavesiä, ja reviiri saattoi muodostua esim. tietystä vesialueesta ja sen ympäristöstä.

Vaikka väestömäärä on ollut vähäistä, kivikautiset yhteisöt ovat Huurteen (1995:56) mukaan käyneet kauppaa ja harrastaneet kulttuurivaihtoa satojen kilometrien päässä eläneiden yhteisöjen kanssa. Ulkopuoliset kontaktit olivat Halisen (2015:50) mukaan tärkeitä myös puolisoitten hankinnassa. Kaupankäynti oli todennäköisesti vaihtokauppaa, mutta sen lisäksi ihmiset ilmeisesti vaihtoivat arvoesineitä joko oman yhteisön piirissä tai muiden yhteisöjen kanssa. Näin mm. prestiisiesineet vaihtuivat kauppa- tai pyyntikumppanuuteen tai turvallisuudentunteeseen. (Halinen 2015:49-50).

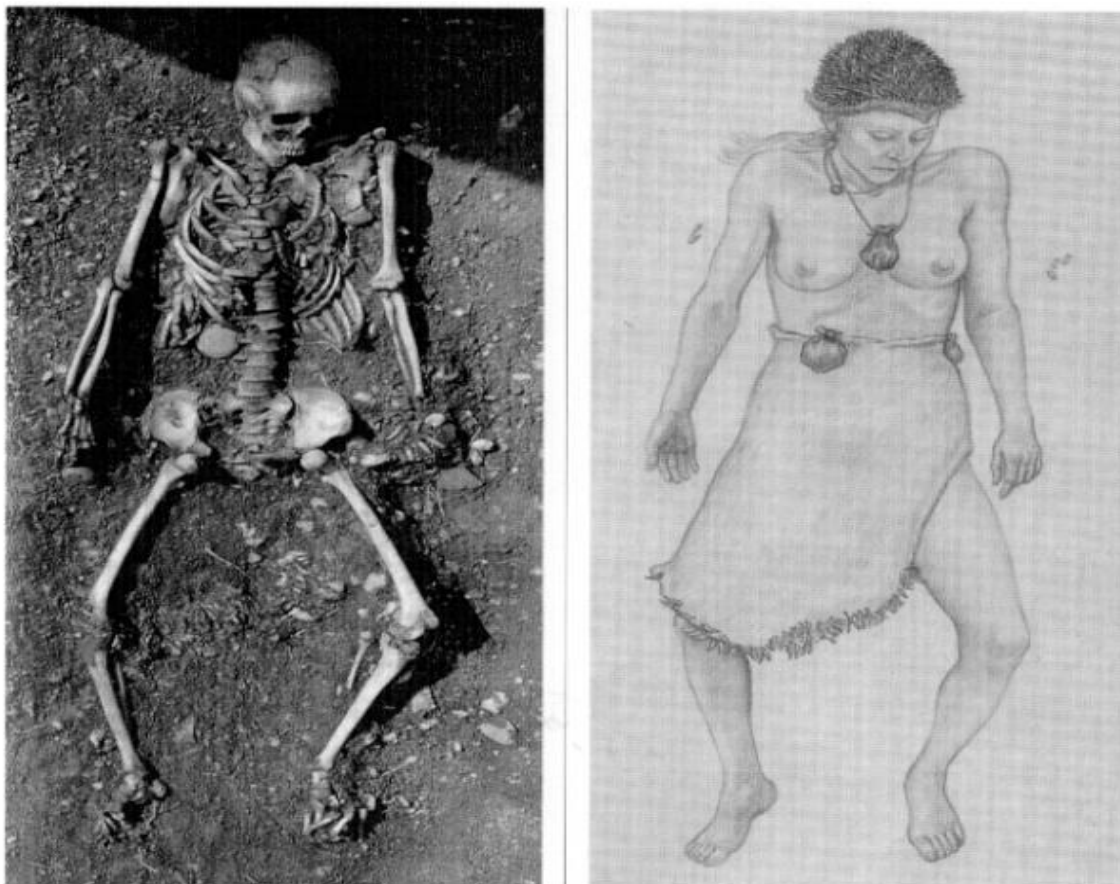
2.3.3. Henkinen kulttuuri

“Suurten saaliiden aikana on syöty ylen määrin, laiskoteltu ja koottu voimia – on tanssittu ja ilakoitu, naitu ja huoltu sekä vaihteen vuoksi vähän tapeltu.” (Pälsi 1916:127).

Halinen (2015:52) mainitsee, että pyyntiyhteisöjen ihmiset erottivat toisistaan pyhät ja profaanit eli maalliset paikat, mutta varsinaisen uskonnon harjoittamiseen on syytä suhtautua varovaisesti (mm. Günther 2009:18). Halisen (2015:51-54) mukaan pyhillä paikoilla on saattanut olla alttareita, joilla on uhrattu. Pyhinä on ilmeisesti pidetty ympäristöstään erottuvia erikoisia kiviä ja esim. ihmisen/antropomorfisia tai eläimen/zoomorfisia hahmoja muistuttavia kallioita. Huurteen (1995:60) mukaan muutamista kivikautisista löydöistä voidaan havainnoida hautaukseen liittyviä tapoja mm. punamullan käyttöä. (ks. kuva 2, seuraava sivu). Joskus haudat näyttävät sijaitsevan jopa keskellä asuinkotaa, joten vainajia ei ole ilmeisesti kavahdettu.

Kivikautisen kulttuurin uskomuksiin todennäköisesti liittyivät myös usein rikottuina löydetty pienet, saviset ihmiskuviot eli idolit, joiden merkitystä ei ole onnistuttu yksiselitteisesti ratkaisemaan. Ihminen on varsin harvoin ollut kivikautisen taiteen aiheena, mutta eläinveistoksia on sen sijaan löytynyt useita. Nämä mm. hirven ja karhunpäitä esittävät veistokset ovat taidokkaasti hiottuja näytteitä tekijöidensä taidoista. (Huurre 1995:60-67).

Suomen alueelta löytyneissä savi-idoleissa on ilmeisesti vaatekuvaa kuvaavia piirtoja. Niiden perusteella ei kuitenkaan voida päätellä kivikautisen ihmisen vaatetuksesta kovinkaan paljon. Suomen haudoista ei ole myöskään tehty mitään kangas- tai kuitulöytöjä, joten kivikautisten ihmisten pukeutumisesta ei voida esittää mitään varmaa. (Huurre 1998: 205-210). Liitän oheen kuvan 2, joka esittää Gotlannin Ajviden hautalöydön perusteella tehtyä ennallistuspiirrosta myöhäiseltä kivikaudelta.

Kuva 2. Nuoren 20-vuotiaan naisen hauta ja rekonstruktiopiirros (Burenhult 1999:325)

Kivikauden ihmisryhmät olivat siis yhdessä metsästäviä ja ravintoa keräileviä hierarkialtaan tasavertaisia yhteisöjä, jotka liikkuvat ja leiriytyivät pääosin vuodenaikojen mukaan. Pyynti- ja keräilijäyhteisöt hyödynsivät useita ravinnon lähteitä, joten todennäköisesti ruokaa oli hyvin saatavilla. Sarmelan (1994:21) mukaan pyyntiyhteisöjen ihmisillä on ollut runsaasti aikaa yhdessäoloon, jolloin kertomuksilla, tansseilla ja muilla ekspressiivisen perinteen muodoilla on ollut tärkeä asema. Myös Sahlins (1974:34) esittää, että kivikauden metsästäjäkeräilijöillä oli runsaasti vapaa-aikaa mm. lepäilyyn ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Yhteisöt matkustivat säännöllisesti pitkien matkojen taa kokoontumisiin, joissa käytiin vaihtokauppaa, tuotiin tuliaisina vaikutteita ja etsittiin puolisoja. Nämä liikkuvaa ja “seurallista” elämää viettäneet ihmiset maalasivat kalliomaalaukset Päijänteenkin alueelle.

Kekäläinen (2014:49) korostaa näkemyksiä, joiden mukaan kivikauden ihmiset olivat henkisesti ominaisuuksiltaan samalla tasolla nykyihmisen kanssa. Huurre (1998:333) esittää mielenkiintoisen oletuksen, jonka mukaan jokaisen ihmisen oli kivikaudella tultava toimeen omilla kyvyillään vaativassa ympäröivässä maailmassa, ja näin he luultavasti toimivat jopa järkevämmin kuin nykypäivän ihminen omassa ympäristössään.

Kekäläisen (2014:50) mukaan sekä sakraali/pyhä että profaani/maallinen ovat molemmat vaikuttaneet Pohjolan kalliotaiteiden tuotantoon. Huurre (1995:64) esittää, että kalliomaalausten merkitys löytynee todennäköisesti uskomusten maailmasta, sillä primitiivisissä kulttuureissa taide ja uskonto ovat kuuluneet tiiviisti yhteen. Lahelma (2001:3) muistuttaa, että kalliotaidetutkimuksen lähtökohdaksi on usein otettu jopa historiallisen ajan pyyntikansojen uskonnolliset ilmiöt, mutta siitä on kuitenkin vaikea esittää johtopäätöksiä tuhansien vuosien takaiseen kalliotaiteeseen, vaikka molemmat olisivatkin pyyntikulttuurien piirissä syntyneitä.

Kalliotaiteen merkkejä ja symboleja voidaan myös tarkastella yhtenä varhaisen ihmisen käyttämänä kommunikaatiojärjestelmänä (Hoppál 1992). Myös Kekäläinen (2014:58) on tarkastellut kalliotaidetta kommunikaatiovälineenä, jonka tehtävänä oli edistää pyyntielinkeinoihin liittyneitä toimeentulostrategioita, vahvistaa identiteettiä ja kulttuurin sisäistä tasapainotilaa. Kalliotaiteen tutkimuskentässä ei siis vallitse yhteisymmärrystä tai yhtä tulkintaa niiden funktiosta.

2.4. Davidin malli

Esittelen seuraavassa lyhyesti Davidin (2012) tutkimuksen perustan eli kalliotaidekohteiden luokituksen, mitä sovellan Päijänteen kalliomaalausten tarkastelussa. Tarkoituksena ei ole esittää Davidin väitöskirjatutkimusta seikkaperäisesti, vaan esitän tulkintani tutkimuksen pääpiirteistä. Davidin teorian perusoletuksen muodostaa mm. kalliotaiteen liittäminen shamanismiin ja shamaanin toimintoihin. Omassa työssäni en kuitenkaan halua sitoa tutkimussuuntautumista samalla tavoin, vaan keskityn kalliotaiteen luokitteluun ja tarkastelen, onko samanlaista löydettävissä Suomen Päijänteen olosuhteissa.

Davidin (2012) tutkimuksessa on siis paneuduttu kalliomaalausten kuva-aiheisiin sekä niiden sijaintipaikoilla tapahtuneeseen shamaanin toimintaan. Davidin käsityksen mukaan shamaanit loivat kalliotaidetta saadakseen yhteisön jäsenet uskomaan/luottamaan omiin taitoihinsa yliluonnollisen ja maallisen maailman välittäjänä. Ensimmäiseksi luokittelutyypiksi hän nimeää **1) kalliotaidekohteet, jotka liittyvät asuinpaikkaan tai asumiseen liittyviin toimintoihin.** David (2012:57) on tarkastellut Klamathin tasangolla Kaliforniassa asuneiden Klamath- ja Modoc-intiaaniyhteisöjen etnografisia tekstejä sekä shamaaneilta äänitettyjä loitsuja. Asuinpaikkoihin liittyvän kalliotaiteen ominaispiirteiksi hän nimeää mm. kuvioden päällekkäiset/erilaistuneet maalausjäljet, niiden näkyvyyden asuinpaikkojen/kylän asukkaille sekä kalliotaiteen yleisen suuntaamisen länteen päin. Asuinpaikkojen kalliotaiteessa esiintyy

tunnistettavia myyttisiä hahmoja sekä erilaisia sosiaaliin tilanteisiin liittyviä kuvioiden muunnelmia. (David 2012:57).

Etnografisten tutkimustensa perusteella David (2012:55-56) esittää, että asuinpaikkojen kalliotaide on tunnistettavissa shamaanien auttajahengiksi eli *spirit helper* -eiksi, joita shamaanit käyttivät parantamiseen. Kalliotaiteen kuviot esittävät näin Klamath-Modoc -intiaanien laulujen ja myyttien antropomorfisia hahmoja ja shamaanien voimaeläimiä (David 2012:387).

Asuinpaikkojen kalliotaiteen hahmot esitetään taiteessa joko kokonaisina tai niiden osina, jolloin ne voivat muodostua *synekdokeiksi* eli kuvion osalla viitataan suurempaan kokonaisuuteen. Kun aikojen kuluessa shamaanit kohtasivat uusia haasteita tarviten uusia hoitoja ja/tai käsittelyjä, he kehittivät uusia lääkkeitä, mikä johti uusiin kalliokuvioihin ja -merkkeihin. Näin symboleiden lisääily vähitellen johti maalausjälkien erilaistumiseen. Lisäksi kalliomaalausten hahmot on voitu kuvata epäselvinä ja/tai toinen toisensa päälle maalattuina. Tällaiset maalaukset syntyivät useiden maalaussessioiden tuloksena, eivätkä kuviot välttämättä ole yksiselitteisesti tunnistettavissa. (David 2012:55-56).

Davidin jaottelun mukaan on siis olemassa maalaus kallioita, jotka sijaitsevat **asuinpaikoilla** tai niiden välittömässä läheisyydessä. Nämä maalaukset kuvaavat tiettyjä myyttisiä eläinhahmoja, joilla on todennäköisesti yhteys shamaanien loitsuihin ja parantamiseen. Kuvat ikään kuin säilöivät shamaanien auttajahenkiä niin, että ne olivat helposti saatavilla. Nämä kohteet on suunnattu länteen, missä uskottiin sijaitsevan kuolleiden olinpaikka. (David 2012:85).

Davidin (2012:86-87) mukaan on olemassa myös **2) maalauksia, jotka sijaitsevat usein käytetyillä paikoilla**. Ne kuvaavat alueita, joissa ihmiset suorittivat toimiaan kylän tai asuinpaikan ulkopuolelle joko säännöllisesti tai kausittain. Tällaisia paikkoja saattoivat olla mm. usein käytetyt metsästysalueet, lähteet, kylien tai asuinpaikkojen väliset polut sekä paikat, jonne ihmiset menivät perinteisesti etsimään yliluonnollisia voimia.

Kalliotaiteen kuviot ja aiheet usein käytetyillä paikoilla kiinnittivät ihmisten huomion ja ilmeisesti toimivat eräänlaisena shamaanin yliluonnollisten voimien mainostauluina. Thomasin (1993:77) mukaan jo neoliittisen kivikauden megaliittirakentajat Britanniassa rakensivat yhteisöjen asumis- ja työskentelyalueille ”erityisiä tiloja/paikkoja”, joiden avulla vahvistettiin vallitsevia uskomus- ja valtarakenteita. Davidin mukaan (2012:104) samalla tavoin shamaanit saattoivat tavoitella em. kalliotaiteen avulla omien valtasuhteidensa vahvistamista yhteisössä.

David (mm. 2012:54) hyödyntää usein käytettyjen kohteiden tutkimuksessaan mm. Klamath-Modoc-yhteisöjen etnografista tietoa, kalliotaidesymbolien tyylillisiä analyyseja sekä

obsidiaanista tehtyjen artefaktien alkuperätutkimusta (mm. XRF-analyysi). Kausiluonteiset metsästys- ja keräilypaikat sijaitsivat yleensä yhteisöjen elinalueiden reunamilla. Klamath-Modoc-yhteisöt jakoivat pääsyn niille myös toisten ryhmien kanssa. McDonald (2008:xxvi) esittää, että Sydneyn alueella Kaakkois-Australiassa kalliotaide toimi ”moottoritienä” aluetta asuttaneiden ihmisryhmien välillä. Ryhmät eivät olleet jatkuvassa kielellisessä yhteydessä, mutta kalliotaiteen avulla ne pystyivät välittämään tärkeitä sosiaalisia viestejä ja vahvistamaan oman yhteisön ryhmähenkeä/koheesiota.

Kalliotaide usein käytetyillä paikoilla oli tarkoitettu nähtäväksi, joten hahmot sekä kuviot olivat suurikokoisia, ja ne oli aseteltu selviin ryhmittymiin. Lisäksi erityisen tärkeää oli, että ne oli sijoitettu niin, ettei niitä voinut olla huomaamatta. Hahmot ja kuvat luotiin ilmeisesti yhdellä maalauskerroksella, sillä kalliotaide oli tarkoitettu dramaattiseksi esitykseksi. Näiden paikkojen maalaukset eivät siis sisällä useita ja/tai päällekkäisiä maalauskerroksia, kuten em. asuinpaikoilla sijaitsevassa kalliotaiteessa. Kuvat olivat muodoiltaan yhteneväisiä ja yksiselitteisiä, sillä ne oli tarkoitettu kaikkien ymmärrettäviksi. Davidin tutkimuksen mukaan aiheet myös toistuivat muissa Klamathin tasangon sosiaalisissa konteksteissa. (David 2012:102).

Kalliotaiteen sijaintipaikalla vierailtiin uudelleen kerta toisensa jälkeen. Tällaisiksi paikoiksi David määrittelee kohteet, joissa tietyt toiminnot toistuivat säännöllisesti, kuten mm. yliluonnollisten voimien etsintä tai tiettyjen resurssien hankinta. Näin esim. metsästysreittien kalliomaalauspaikoilta voidaan Davidin mukaan olettaa löytyvän nuolia ja/tai työstettyjä iskoksia, kun taas yliluonnollisten voimien hakukohteilta voidaan olettaa löytyvän mm. pinottuja kiviä tai kivisiä hahmoja, jotka olivat rituaalien sivutuotteita. (David 2012:3).

Davidin (2012) mukaan on olemassa siis **maalauksia, jotka sijaitsevat usein käytetyillä paikoilla** mm. muinaisten keskeisten kulkureittien varrella. Ne on maalattu kuin yleisölle nähtäviksi, ja ne koostuvat suurista sekä kauas näkyvistä kuvakentistä. Maalaukset eivät kuitenkaan sisällä useita kuvia, vaan kenttien kuvat ovat aiheeltaan samankaltaisia. Nämä kulkureittien varrella olevat kalliomaalaukset maalattiin maamerkeiksi, reittien kulkuopasteiksi tai tietyn yhteisön saalistusmaiden ”omistusmerkeiksi”. Keskeistä tämän tyyppisissä kuvissa on, että ne ikään kuin esittelevät tekijänsä eli kuvat maalanneen shamaanin voimia ja taitoja. Laajoilla alueilla liikkuneet metsästäjäkeräilijät näkivät jo kaukaa vesireittien varrelta, missä he olivat tai kenen shamaanin maita he olivat lähestymässä. Joidenkin em. maalausallioiden läheisyydestä on myös löydetty iskoksia ja kivi-idoleita. (David 2012:103).

Lisäksi on olemassa myös **3) kalliomaalauskohteita, jotka sijoittuvat vaikeakulkuisiin ja**

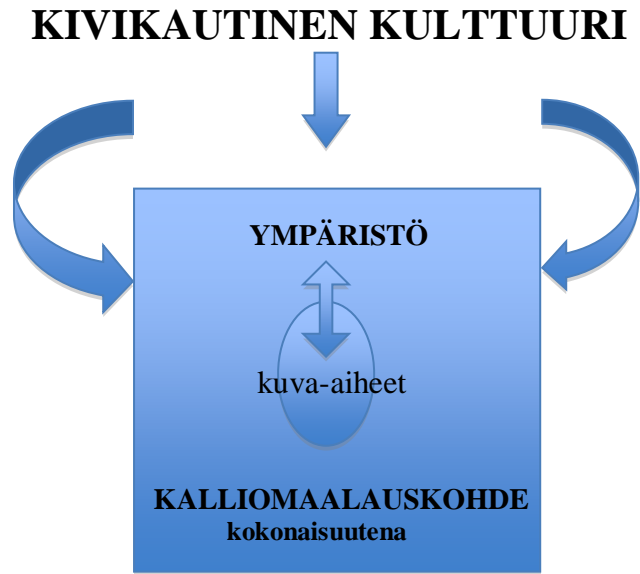
hankalasti saavutettaviin paikkoihin. David (2012:105) nimeää kalliotaidekohteet vaikeasti saavutettaviksi, jos ne sijoittuvat paikkoihin, joille ei ole pystytty määrittelemään mitään muuta arkeologista kontekstia eli alueella ei ole tehty muita arkeologisia löytöjä tai löydetylle materiaalille ei ole pystytty määrittelemään yhteyttä kalliotaiteeseen. Tällaiset paikat ja kohteet sijaitsevat usein kaukana alueilta tai kohteilta, joissa ihmisten päivittäiset toiminnot tapahtuivat. Nämä ovat usein kalliotaidekohteita, jotka sijoittuvat vaikeakulkuisiin paikkoihin, ja ovat yhteydessä rituaalivierailuihin ja yliluonnollisten voimien tavoitteluun.

Vaikeakulkuiset kalliomaalauskohteet ovat Davidin (2012) tutkimuksen mukaan maalattu shamaanien omia käyttötarkoituksia varten: salaisiin rituaaleihin ja/tai transsimatkoihin, joita he halusivat suorittaa muilta rauhassa. Niitä on löydetty mm. luolista ja vaikeakulkuisten matkojen takaa, kuten saarista. Maalausten aiheet koostuvat kansainvälisesti tunnustetuista entoptisista kuvioista ja malleista. Nämä em. kuviot on todettu universaaleiksi silmän sisäisiksi malleiksi, joita on nähtävissä mm. muuntuneissa tajunnantiloissa. Tällainen tila on saavutettavissa esim. erilaisten huumaavien aineiden kautta. Myös migreeniä sairastavat näkevät samantyyppisiä kuvioita esim. sahalaitaisia siksak -viivoja.

Jokaisen Davidin luokituksen tärkeät ominaispiirteet on edellä asetettu laatikoihin mallin havainnollistamiseksi. Lyhyesti Davidin mallista voidaan todeta, että kaikkien em. kalliotaideluokitusten kuviot ja symbolit perustuvat mytologiaan. Luokittelu eri kalliotaidetyyppeihin (1. asuinpaikat, 2. usein käytetyt ja 3. vaikeasti saavutettavat paikat) perustuu taas ihmis yhteisöjen erilaisiin toimintoihin sekä kalliotaiteen esillepanoon. Näin Davidin teorian perusta löytyy yhteisöjen kulttuurista.

2.5. Työn teoreettinen viitekehys

Seuraavassa kuviossa havainnollistan teorialuvun päätteeksi pro gradu -tutkielmani teoreettista viitekehystä. Kalliodien kuvat maalattiin ja niiden aiheet valikoituivat kivikautisen kulttuurin piiristä muodostuen kulttuurin outputiksi/tuotteiksi. Kulttuurin eri tekijät myös vaikuttivat kuvien sijainnin valikoitumiseen tietyn tyyppisiin ympäristöihin. Näin kalliomaalauskohte muodostuu kokonaisuudesta, johon kuuluvat maalauksen kuva-aiheet ja sen sijainti. William Hyderin (2004:85) mukaan yhteisön kulttuuri heijastuu ihmisten tapaan toimia vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa, joten maisemaa ja siinä tapahtuvia toimintamalleja voidaan tulkita kulttuurisena käyttäytymisenä ja uskomuksina. Näin ihmis yhteisön kulttuurilla ja sen toiminnalla ympäröivässä maisemassa on vahva yhteys.

Kuva 3. Työn teoreettinen viitekehys

Maalausten sijainnin ja kuva-aiheiden luokittelun avulla David (2012) on hahmotellut tietoa shamanistisista käytännöistä. Näkemykseni mukaan em. sijaintijaottelu on mielenkiintoinen, mutta en kuitenkaan perusta omaa tarkasteluani shamaanin toimintaan. Haluan ainoastaan tutkia, löytyykö em. jaottelua Suomen Päijänteen alueelta löytyneissä kalliomaalauksissa.

3. TUTKIMUSAINEISTO JA METODOLOGISET VALINNAT

Tämän pro gradu -tutkielman avulla pyritään selittämään tiettyä reaalimaailman osaa eli se kuuluu ”millaista todellisuus on” –tutkimuksen piiriin, jossa empiirisen otteen avulla testataan tiettyä teoriaa. Näin pyritään ratkaisemaan vastaako tietty reaalimaailman osa eli tässä Päijänteen kalliomaalaukset tiettyä teoriaa eli Davidin esittämää typologiaa/luokitusta kalliomaalauksista? (ks. Järvinen ja Järvinen 2011:10-15).

Cunninghamin (1997:401) mukaan tapaus- eli case-tutkimus soveltuu laajasti empiirisen tutkimuksen tehtäviin. Tutkimusmetodina käytän vertailua korostavaa case-metodia, jossa Cunninghamin (1997:403) määrittelyn mukaan voidaan hyödyntää mm tapauksen vertailua. Siinä tutkija yrittää vertailemalla ymmärtää tiettyjä ehtoja tarkastelluissa tapauksissa ja laatia tulkintoja tapauksille. Näin tutkija luo käsiteluoittelun ja vertaa muita tapauksia edelliseen etsien yhtäläisyyksiä. Tässä työssä testaan Davidin (2012) kalliomaalauksen kuva-aiheiden ja ympäristön perusteella esittämää luokitusta vertailemalla sitä Päijänteen kalliomaalauksiin ja etsien niiden välisiä yhtäläisyyksiä.

Sandelowskin (2011:153) mukaan tapaustutkimus voi olla metodisesti kvantitatiivinen, kvalitatiivinen tai niiden yhdistelmä. Omassa tutkimuksessa yhdistelen erilaista kvantitatiivista tietoa kuten esim. arviota kalliomaalauksen maalauksen korkeudesta suhteutettuna kivikautiseen vedenpinnan korkeuteen, kartta-analyysijä vesistö- ja maisemaolosuhteista sekä tulkinnallista tietoa kalliomaalauksen aiheista.

Eisenhardtin (1989) määrittelemät kahdeksan tutkimusaskelta havainnollistavat tämänkin työn tutkimusprosessia. Aluksi **1) määrittelen tutkimuskysymyksen** eli *voidaanko Päijänteen kalliomaalauksia luokitella sijainnin ja maalausaiheiden perusteella?* Tämän avulla määräytyvät työn keskeiset käsitteet eli kohteiden sijainti ja maalausaiheet sekä kulttuuri, joka tuotti kalliokuvat. Seuraavaksi **2) valitsen caset** eli testaan Davidin esittämää sijainnin ja maalausaiheiden luokitusmallia Päijänteen kalliomaalauksen avulla. Eisenhardtin (1989) määrittelemässä kolmannessa vaiheessa **3) hyödynnän useita tietojenkeruumenetelmiä** sekä yhdistelen kvalitatiivista ja kvantitatiivista dataa kalliomaalauksen sijainnista ja maalausaiheista. Näin edistän eri näkemysten esillepääsyä ja vahvistan tutkimuksen perustaa.

Seuraavaksi **4) yhdistän tietojen keruuta ja analysointia**, joka nopeuttaa tutkimuksen kokonaisanalyysia sekä sallii tietojen keruun säätelyn. Tietojen analyysin avulla **5) etsin samankaltaisuuksia** eri tapauksien eli kalliomaalaukskohteiden välillä. Lopulta **6) pääsen hypoteesien hahmotteluun**, jossa etsin näyttöä relaatioiden eli luokittelun tueksi. Eisenhardtin

(1989) mallissa tutkimusprosessin viimeiset vaiheet muodostuvat **7) vertailusta vastakkaisten ja yhtenevien teorioiden kanssa sekä 8) prosessin päättämisestä**. Tätä vaihetta käsittelen tutkimuksen päättävissä keskustelu- ja johtopäätösluvuissa.

Työn lopputulemana on osittainen konsensus testattavan teorian kanssa, mutta jo lähtötilanteessa vallitsee dissensusta testiteorian perusolettamuksiin (vrt. Järvinen ja Järvinen 2011:10-15). Davidin (2012) esittämä malli pohjautuu shamanistiseen tulkintaan kalliomaalausten alkuperästä, kun pyrin työssäni välttämään vahvoja olettamuksia enkä lähde määrittelemään maalausten tekijöitä millään tavalla. Davidin (2012) mallin esittämä luokittelu on silti niin mielenkiintoinen, että näen teorian testauksen Päijänteen maalauksilla lisäävän tietämystä Suomen kalliotäiteestä.

3.1. Päijänteen alueella sijaitsevat kalliomaalaukset

Seuraavaksi esittelen tutkimusprosessia sekä työn tutkimusmateriaalia ja metodologisia valintoja. Työn tutkimusaineisto ja metodologiset valinnat nivELYTÄVÄT työprosessissa limittäin, joten en tarkastele niitä erillisinä kokonaisuuksina, vaan kronologisesti tutkimusprosessin etenemisen mukaisesti.

Valitsin työn tutkimuskohteeksi Päijänteen alueella sijaitsevat kalliomaalaukset, sillä ne muodostavat mielestäni maantieteellisesti eheän kokonaisuuden. Tutkimusmateriaali on maantieteellisesti laajahko, mutta silti sopivan kompakti kokonaisuus, jonka piiristä oletin löytäväni kuva-aiheiltaan erilaisia kalliomaalauskohteita monenlaisissa ympäristöissä.

Suomen kalliomaalaukset sijaitsevat pääasiassa nykyisen Saimaan ja Päijänteen alueella sekä Kainuussa. Lisäksi muutama kohde sijaitsee Etelä-Suomen alueelta, josta aivan viime aikoina on tehty uusia löytöjä (mm. Lammasjärvi 10/2017 ja Pikku Kullaanjärvi 2/2018 Raaseporista Pohjan kunnasta).

Toisen mahdollisen kiinteähkön kokonaisuuden tarjosi Muinais-Saimaan alue, mutta päätin keskittyä laajuudeltaan maltillisempaan ja maantieteellisesti läheisempään Päijänteeseen. Kalliomaalauskohteisiin tutustuminen *in situ* on suunniteltava tarkoin. Päijänne ja sen 17 kalliomaalauskohtetta osoittautuikin liian laajaksi, jotta alueeseen ja kohteisiin olisi pystynyt tutustumaan kerralla tai edes vähitellen. Valitettavasti vierailukierros jää tutkimuksen tässä vaiheessa toteutettavaksi tulevaisuudessa.

Tarkastelen tutkimuksessa Muinais-Päijännettä ja havainnollistan sen muutosta menneistä olosuhteista nykyiseksi Päijänteen järvioltaaksi. Alueella sijaitsevat 17 kalliomaalauskohtetta muodostavat sekä maantieteelliseltä jakaumaltaan että lukumäärältään sopivan aineiston, joka on tarkasteltavissa pro gradu -tutkielman puitteissa.

Seuraavaksi esittelen työn tutkimusmateriaalin kannalta tärkeää alueen vesistöhistoriaa. Työn kannalta keskeisessä teoriassa eli Davidin (2012) luokittelussa kalliotaiteen sijainnilla sitä ympäröivässä maastossa on ratkaiseva merkitys. Näin on tärkeää hahmottaa muinaista maisemaa myös omassa tutkimuskohteessa Päijänteellä.

Päijänteen vesistömaisema

Suomen nykyisen alueen vesistöt ovat muuttuneet merkittävästi maankohoamisen vuoksi kivikauden jälkeen. Järvalueen muodostuminen ja vedenpinnan korkeuden vaihtelut ovat aiheuttaneet merkittäviä muutoksia myös Päijänteen maisemassa. Seuraavassa tarkastelen lyhyesti Päijänteen vesistöhistoriaa, jota Veli Saari (1999) on käsitellyt Keski-Suomen luonnon historian yhteydessä.

Muinainen Päijänteen järviollassa syntyi kallioperän ruhjeiden ja siirtymismyllerrysten seurauksena ennen viimeistä jääkautta. Kun maa kohosi ja jääpeite vetäytyi hiljalleen nykyisen Suomen alueelta, valtamerestä muodostui makeavetinen Ancylysjärvi. Päijänteen vesiallas oli tuolloin lahti Ancylysjärvessä, mutta noin 10 000 vuotta sitten Kärnänkosken kynnys kohosi Ancylysjärven veden pinnan yläpuolelle, ja näin vesiallas kuroutui omaksi alueekseen. Salpausselät ja muut harjut muodostivat patokokonaisuuden, joten Päijänteen järvioltaan vedet laskivat luoteeseen. (Saari 1999:21-22).

Muinais-Päijänne syntyi noin 8 500 vuotta sitten, kun Muinais-Koliman veden pinta nousi Kärnänkosken tasolle ja järvi yhtyi Päijänteen vesiin. Veden pinta nousi Päijänteen, Koliman ja Keiteleen järvioltaissa saavuttaen näin korkeimman tasonsa noin 6100 eaa., jota kutsutaan myös Muinais-Päijänteen rantatasoksi. Kuhmoisissa em. rantataso on noin 95 m mpy. Muinais-Päijänteen vaihe kesti noin 1600 vuotta, jolloin myös Saimaan järvioltaan vedet laskivat Pielaveden kautta Päijänteeseen. (Saari 1999:23).

Maa kohosi nykyisen Suomen alueella nopeammin pohjoisessa kuin etelässä, joten maa Muinais-Päijänteen järvalueen alla kallistui ja vedet alkoivat ikään kuin kasautua etelään. Muinais-Päijännevaihe päättyi noin 6100-6000 eaa. veden puhkaistua voimallaan Heinolanharjun, jonka jälkeen veden pinta laski useita metrejä. Myös Saimaan avattua Imatralla uuden uoman Vuoksen kautta Pihtiputaan lasku-uoma kuivui ja Saimaan vesialueen virtaukset Muinais-Päijänteeseen päättyivät. Veden pinnan laskiessa useat järvet menettivät yhteyden Muinais-Päijänteeseen, ja näin mm. Kolima, Keitele ja Muurasjärvi kuroutuivat erillisiksi järviksi. Näiden muutosten jälkeen nykyinen Päijänne sai lopulta muotonsa. (Saari 1999:23).

Vielä muutama huomio alueen luonnonmaisemasta, joka antaa viitteitä myös alueen kivikaudella vallinneista olosuhteista. Matleena Muhosen (2005) laatiman Keski-Suomen maisemaselvityksen mukaan Päijänteen järviolalla on osa Kymijoen vesistöä, joka laskee Suomenlahteen. Alueen eteläisissä osissa aukeavat Hämeen viljaisat ja laajat savimaat, kun taas pohjoista aluetta vallitsee kalliomainen seutu ruhjelaaksoineen. Päijänteen alueella esiintyy runsaasti luode-kaakkosuuntaisia lahdelmia ja kapeita vesireittejä sekä koskia, jotka sijaitsevat jyrkkien kallioiden puristuksessa. Erityisesti Pohjois-Päijänteellä pinnanmuodot vaihtelevat voimakkaasti, ja suhteelliset korkeuserot voivat olla jopa yli 100 m. (Muhonen 2005:11).

Päijänteen alue voidaan jakaa siis kahteen erityyppiseen alueeseen eli Jämsänjokilaaksoon sekä Päijänteen vuorimaihin ja lahdelmiin, johon kuuluvat mm. Kuhmoinen, Luhanka ja Korpilahti. Täällä rannat ovat kallioisia sekä metsäisiä ja topografia vaihtelee voimakkaasti. Luonto on paikoin rehevää ja vehmasta, soita alueelta löytyy vähän. Jyrkkien rinteiden alaosat ovat kuusivaltaista metsää, mutta paikoin esiintyy myös jaloja lehtipuita. Vehmain alue sijaitsee Muinais-Päijänteen entisen rantaviivan tuntumassa eli noin 95 m mpy. (Muhonen 2005:12). Päijänteen kalliomaalauskohteet sijaitsevat juuri näissä rehevissä, mutta kallioisissa rantamaisemissa.

Myös Päijänne-nimen alkuperä on mielenkiintoinen ja kertoo osaltaan vesistöhistorian ulottuvuudesta. Suur-Päijänteen lisäksi ympäri maata esiintyy kymmeniä Päijänne-nimisiä pikkulampia. Marjatta Palanderin (2000) mukaan Päijänne-nimen etymologia on kuitenkin selvittämätön, eikä siitä tiedetä, mitä se tarkoittaa tai edes mistä kielestä se on peräisin. Hänen mukaansa kaikkein vanhimpien vesistönimien alkuperä on tuntematon, ja näihin kuuluvat sellaiset suuret järvet kuten Saimaa ja Päijänne. (Palander 2000).

3.2. Tutkimuksen metodologisista valinnoista

Alustavan Päijänteen alueeseen tutustumisen jälkeen lähdin määrittelemään tutkimusmateriaalia tarkemmin. Lähtökohdaksi voin nimetä Kulttuuriympäristön palveluikkunan arkeologisten kohteiden listauksen kiinteistä muinaisjäännöksistä (www.kyppi.fi), johon käytin maantieteellisenä rajauksena (maakunta) *Keski-Suomi*, hakuehtona (tyyppi) *taide, muistomerkit* ja lisävalintana (tyypin tarkenne) *kalliomaalaukset*. Ajoitukseksi valitsin *kaikki*, vaikka vaihtoehtoista löytyy useita variaatioita esihistoriallisesta ajoittamattomiin. Kaikki-listausta selaamalla kivikautiset kalliomaalaukset valikoituivat helposti ja samalla sain havainnollisen vierailukierroksen Päijänteen alueen kalliomaalauksille. Muinaisjäännösrekisteriä hyödyntäessä on hyvä muistaa, että se koostuu pitkän ajan sisään tehdyistä rekisterimerkinnöistä, joita ovat

tehneet useat henkilöt jokainen oman aikansa tutkimuskäsitysten mukaisesti. Näin rekisteri on hieman hajanainen ja mm. ajoitus -valikosta löytyy päällekkäisyyksiä.

Tämän haun avulla päädyin joukkoon Päijänteen ja sen alueeseen luettavia kalliomaalauksia. Lopulta Timo Sepänmaan (2018) avustuksella sekä tutustumalla alueen vesistöhistoriaan tarkemmin valikoituivat tutkimusmateriaalissa listatut Päijänteen kalliomaalauskohteet. Näin tutkimusaineistosta jäivät pois aiemmin Päijänteen alueeseen kuuluviksi arvelletut kohteet, kuten mm. Iitissä sijaitsevat Karhusaaren, Rautakannanvuoren ja Konniveden Haukkavuoren kalliomaalauskohteet. Niitä ei voida lukea vesistöhistorian perusteella Päijänteeseen kuuluviksi, vaikka ne sijaitsevatkin eteläisten latvojen läheisyydessä (ks. vesistöhistoria edellä).

Tutkimuksen 17 kalliomaalaukohdetta sijaitsevat Päijänteen alueella seuraavasti:

Päijänteen pohjoispuoli

Toussunlinna, Rautalampi

Saraakallio I, Saraakallio II ja Uittovuori, Laukaa

Päijänteen rannat

Halsvuori, Jyväskylä

Iso-Kuhajärvi, Laukaa

Hakavuori, Jyväskylä

Avosaari, Luhanka

Pyhänpää, Pyhävuori ja Varisvuori, Kuhmoinen

Haukkasalo, Padasjoki

Päijänteen eteläpuoli

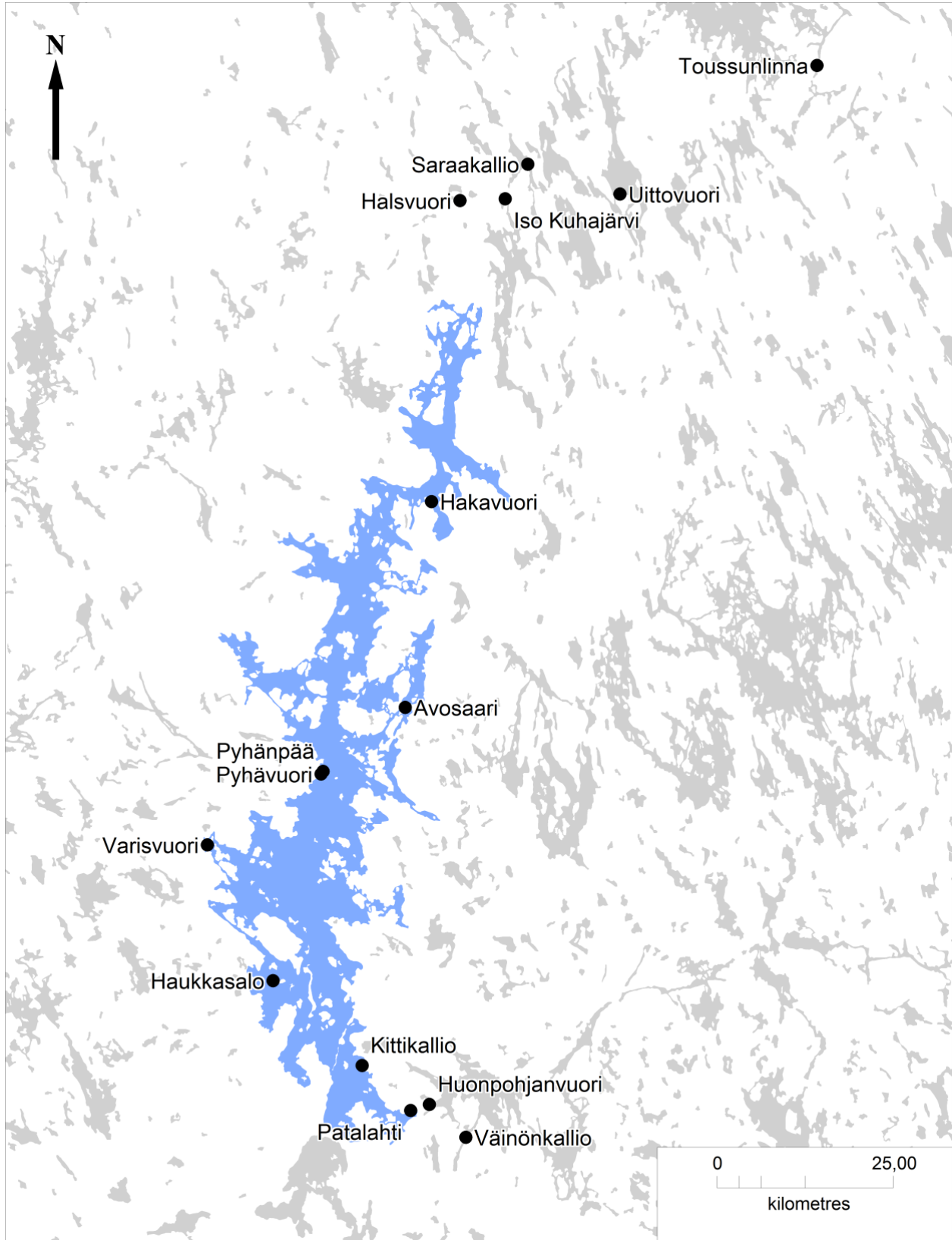
Kittikallio, Huonpohjanvuori, Patalahti ja Väinönkallio, Asikkala

Alla em. 17 kalliomaalauksista on ryhmitelty yksinkertaisen pohjois-eteläsuunnan mukaisesti. Luetteloon on lisätty myös kalliomaalauskohteiden alin ja ylin korkeustieto, jotka löytyvät Kulttuuriympäristön palveluikkunan kautta Muinaisjäännösrekisteristä.

Toussunlinna, Rautalampi	alin: 97,50 m mpy
Saraakallio I, Laukaa	alin: 89,00 m mpy ylin: 101,00 m mpy
Saraakallio II, Laukaa	sama kuin edellä
Uittovuori, Laukaa	alin: 98,00 m mpy ylin: 100,00 m mpy
Halsvuori, Jyväskylä	alin: 155,00 m mpy ylin: 160,00 m mpy
Iso-Kuhajärvi, Laukaa	alin: 85,00 m mpy
Hakavuori, Jyväskylä	alin: 98,00 m mpy ylin: 100,00 m mpy
Avosaari, Luhanka	alin: 87,75 m mpy ylin: 90,00 m mpy
Pyhänpää I-II, Kuhmoinen	alin: 87,00 m mpy ylin: 92,00 m mpy
Pyhävuori, Kuhmoinen	alin: 97,00 m mpy ylin: 99,50 m mpy
Varisvuori, Kuhmoinen	alin: 105,00 m mpy
Haukkasalo, Padasjoki	alin: 80,00 m mpy
Kittikallio, Asikkala	alin: 80,00 m mpy
Huonpohjanvuori, Asikkala	alin: 81,50 m mpy ylin: 84,00 m mpy
Patalahti, Asikkala	alin: 86,50 m mpy
Väinönkallio, Asikkala	alin: 81,50 m mpy

Kartta 2. havainnollistaa em. kalliomaalauskohteiden sijainnin pohjois-eteläsuuntaisesti. Nykyinen vedenpinta on merkitty sinisellä ja harmaa väri kuvailee kalliomaalauskohteiden kivikautista vedenpintaa Päijänteen alueella. Veden pinnan korkeudeksi olen valinnut 90 m mpy, joka alittaa Saaren (1999:23) määrittelemän Muinais-Päijänteen rantatason (95 m mpy). Tutkimuksessa keskitytään Päijänteen alueeseen, jolloin vesistöhistorian mukaisesti veden korkeus alitti useita metrejä Muinais-Päijänteen tason. Lisäksi on syytä muistaa suurten vesistöjen vuosittaiset veden korkeuden vaihtelut esim. sademäärien takia. Nykypäivänäkin veden korkeustasot saattavat vaihdella jopa useita metrejä sääolosuhteiden mukaan.

Karttaan merkityt kalliomaalauskohteet sijaitsevat pääsääntöisesti saman vesialueen piirissä, vaikka kivikautinen harmaa vesialue ei näytä muodostavan yhtenäistä järviolasta. Yhteydet vesialtaan piirissä syntyivät kartalla huonosti näkyvien kapeampien vesiuomien kautta.

Kartta 2. Päijänteen vesialueella sijaitsevat kalliomaalaukset (Wahala 2018)

Maan pinnan kohoamisesta ja kallistumisesta johtuneiden veden pinnan korkeusmuutosten perusteella Päijänteen alueelle on laadittu muutamia rannansiirtymäkronologioita (mm.

Seitsonen 2008 ja Hakulinen 2012). Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan tarkastele Päijänteen järvioltaan veden korkeutta rannansiirtymäteorian kautta. Perustan tutkimuksen oletukselle, jonka mukaan kivilautiset metsästäjäkeräilijät maalasivat kalliomaalaukset joko seisten jäältä tai veneestä noin seisomakorkeudelta. Näin tutkimus perustuu olettamukseen, että jokainen kalliomaalaus on maalattu noin 1,5m alemmas alimman maalaustiedon korkeudelta. Muinaisjäännösrekisterissä mainitut maalauskorkeudet määrittävät näin vedenpinnan tason, jolta maalaukset on maalattu.

Vesistön pinnan oletusten lisäksi olen hyödyntänyt Museoverkon karttasivustoa, jossa hakutoiminnon avulla eli syöttämällä esim. tietty kalliomaalauskohte *Rekisterihaku*-kenttään voi tarkastella kyseisen kalliomaalauksen ympäristöä (kartta.museoverkko.fi). Karttasivua on mahdollista zoomailla ja kuljetella ympäriinsä, jolloin voi tarkastella ympäristöä laajemmin.

Lisäksi hyödynsin Kulttuuriympäristön palveluikkunaa (www.kyppi.fi) eli Muinaisjäännösrekisteriä, jonne pääsee em. museoverkon karttasivuston kautta eli kalliomaalauskohteittain linkki löytyy painamalla *Kohteen tiedot* -osiota. Muinaisjäännösrekisterissä kalliomaalauskohteista löytyy seuraavat tiedot: *Koordinaatit, Kuvaus, mahdolliset Alakohteet, Tutkimukset ja Linkit Museoviraston muihin aineistoihin*. Tutkimusten kohdalla tekijä, laatu ja ajankohta on mainittu. Näin niihin halutessaan voi tutustua lähemmin. Uusimpiin tutkimuksiin pääsee tutustumaan sivulla olevan linkin kautta. Myös muita Museoviraston aineistoja pääsee tarkastelemaan kätevästi painamalla sivulla mainittua linkkiä. Lisäksi syöttämällä erikseen Kulttuuriympäristön palveluikkunaan *pikahaku kohteen nimellä tai nimen osalla* pääsee tutustumaan tiettyyn kalliomaalauskohteeseen. Näin esim. Hakavuoren nimen alta löytyvät kaikki *Arkeologiset kohteet muinaisjäännösrekisterissä* sekä *Kulttuuriympäristön tutkimusraportit/arkeologia*. Kulttuuriympäristön palveluikkunan tiedot poikkeavat hieman em. kahden läpikäydyn polun kautta esim. tutkimusraporteista löytyy enemmän merkintöjä pikahaun perusteella. Näin olen hyödyntänyt useita tietolähteitä ja tarkistanut havaintoja myös ”ristiin” usean lähteen perusteella.

Päijänteen alueen kivilautiset asuinpaikat

Kalliotaidekohteet sijaitsevat Davidin määrittelemän mallin (2012) mukaan joko asuinpaikkojen läheisyydessä, usein käytetyillä paikoilla, kuten kulkureiteillä tai vaikeakulkuisilla ja hankalasti saavutettavilla paikoilla. Näin on tärkeää tarkastella Päijänteen järvioltaan maiseman ja topografian sekä vesireittien lisäksi myös alueen kivilautisia asuinpaikkoja. Museoverkon karttasivuston avulla on mahdollista tarkastella kalliomaalauskohteiden lähellä sijaitsevia muita muinaisjäännöksiä, kuten erityisesti tässä yhteydessä kivilautisia asuinpaikkoja.

Tietyn kalliomaalauskohteen karttasivua zoomailemalla on helppo löytää sen läheisyydessä sijaitsevat asuinpaikat sekä tehdä havaintoja kalliomaalauskohteita ympäröivästä maisemasta. Samalla voi tarkastella myös muita muinaisjäännöksiä, sillä ne kaikki löytyvät Museoverkon karttasivustolta valmiiksi merkittynä. Näin tarkastelija voi tehdä havaintoja myös myöhemmästä esim. rautakautisesta asutuksesta tai muinaisjäännöksistä, sekä pohtia niiden suhdetta kivikautisen elämän jäänteisiin.

Maastoa tarkastellessa on hyvä muistaa, että kivikautisia asuinpaikkoja on löydetty ja merkitty Muinaisjäännösrekisteriin suhteellisen vähän. Tämä johtunee osittain lukumäärältään vähäisistä inventoinneista ja myös siitä, että asuinpaikkoja on vaikea löytää ja havainnoida. Kenttätyö on Suomessa kallista eikä projekteja ole mahdollista järjestää kuin pienessä mittakaavassa. Näin suurin osa Suomen maaperästä on vielä tutkimatta. Toinen syy kivikautisten asuinpaikkojen löytövähäisyydelle aiheutuu Suomen maaperän happamuudesta. Merkit asutuksesta, kuten ravinnosta aiheutuneet jätkeosat mm. luut ja siemenet sekä asumusten rakenteiden jäänteet ovat pääosin lahonneet jäljettömiin.

Kalliomaalausten kuva-aiheet

Kuva-aiheiden luokitus Davidin (2012) mukaisesti perustuu kolmen eri karkean kuvatypologian mukaiseen jaotteluun eli myyttisiin eläinhahmoihin, suuriin kauas näkyviin kuvakenttiin ja geometrisiin kuvioihin. Yksittäisistä kalliomaalauksista löytyy toisinaan useita kuva-aiheita, joten olen käyttänyt tulkintaa ja perustanut jaottelun pääosin Muinaisjäännösrekisterin kuvausten mukaisesti.

Muinaisjäännösrekisterissä on kuvattu siis lyhyesti maalausten kuva-aiheet. Aivan jokaisesta kohteesta ei merkintää ole kuitenkaan tehty, ja näissä tapauksissa olen perustanut karkeahkot luokitushavaintoni kalliomaalauskohteiden valokuvamateriaaliin (Luukkonen 2018). Luokittelussa olen siis pääosin tukeutunut Muinaisjäännösrekisterin kuvauksiin, mutta sen lisäksi olen tarkastellut jokaista kohdetta erikseen myös valokuvien perusteella.

Analyysin suorittaminen

Analyysin yhteydessä olen vertaillut sekä Museoverkon että Muinaisjäännösrekisterin karttoja. Molempien tietolähteiden karttataso on Maanmittauslaitoksen maastokartta, mutta Muinaisjäännösrekisterin kartta on nopea ja käyttäjäystävällinen mm. zoomailla tai tarkastella alueen muita muinaisjäännöksiä. Museoverkon karttaa hyödynsin tavallaan taustakuvana, johon oli helppo palata tarkistamaan kohteen tietoja kahden näytön avulla. Olen havainnoinut kohteen ympäristön vesireittejä, topografiaa ja maisemaa. Erityisesti maalauskohteiden kallioterassit ja

tasanteet ovat muodostaneet mielenkiintoisia pohdinnan aiheita miettiessäni kivikautisia maalausolosuhteita. Edellä mainitun analyysin perusteella olen pyrkinyt luokittelemaan Päijänteen kalliomaalauskohteet alustavasti Davidin (2012) esittämään kolmeen kalliotaidetyyppiin. Osaa kalliomaalauskohteista ei kuitenkaan ole mahdollista kategorisoida em. luokkiin.

Samanaikaisesti ympäristöanalyysin kanssa olen tarkastellut Muinaisjäännösrekisterin kuvausta kohteesta, jonka yhteydessä yleensä aina on esitetty maininta kuvien maalausaiheista. Tämän perusteella olen luokitellut kohteiden aiheet ja verrannut niitä Davidin (2012) esittämiin aihetypologioihin. Lisäksi olen tutkinut Luukkosen (2018) ottamat kuvat kaikista kohteista (www.ismoluukkonen.net). Nettisivustolla on mahdollista vahvistaa maalausten kuvahahmojen värivoimakkuutta hiiren avulla. Näin kuvien avulla oli erittäin havainnollista tutustua maalauksiin. Muinaisjäännösrekisteristä puuttui kuvaus joidenkin kohteiden maalausaiheista, jolloin tarkistin sen Luukkosen kuvista. Luokitukset ovat kuitenkin karkeahkoja, joten aiheiden tulkinta on sujunut pääosin Muinaisjäännösrekisterin viitoittaman tutkimuslinjan mukaisesti.

Yhteenvedonomaaisesti havainnollistan analyysia seuraavasti: ensin tutustuin tarkasti kalliomaalauskohteiden ympäristöön eli tavoittelin laajaa käsitystä kohteen vesistöolosuhteista, topografiasta ja maisemasta. Näiden tietojen perusteella luokittelin kalliomaalausten sijainnin Davidin teorian mukaisesti eli 1) asuinpaikkamaalaukseksi, 2) usein käytetyn tai 3) vaikeasti saavutettavan paikan maalaukseksi. Kalliomaalauskohteiden sijaintitietojen lisäksi tarkastelin maalausten kuva-aiheita, joille David on esittänyt paikkakohtaiset karkeahkot aihetyypittelyt: 1) myyttiset eläinhahmot, 2) suuret kauas näkyvät kuvakentät ja 3) geometriset kuviot. Em. tutkimusprosessin avulla analysoin Päijänteen kalliomaalauskohteita ja esitin oman arvion niiden soveltuvuudesta Davidin mallin mukaiseen tyyppiluokitukseen.

Tässä pro gradu -tutkielmassa käyttämäni monen lähteen samanaikainen tarkastelu hyödynsi mielestäni monitahoista tutkimusmateriaalia. Hyödyntämäni tutkimusmenetelmät nousivat ikään kuin aineistosta, kun tavoittelin mahdollisimman laaja-alaista käsitystä kalliomaalauskohteista. Toisaalta tärkeä omakohtainen havainnointitapa jäi hyödyntämättä, kun kierros Päijänteen alueen kalliomaalauksilla ei toteutunut. En kuitenkaan usko autenttisten näkö- ja/tai kuuloaistikokemusten muuttavan analyysin tuloksia.

Olen siis pyrkinyt etsimään Päijänteen alueen kalliomaalauksista erilaisten kvalitatiivisten ja kvantitatiivisten tietolähteiden perusteella Davidin esittämää kolmea eri kalliomaalaustyyppiä. Tarkemmin analysointivaihetta käydään läpi seuraavassa luvussa neljä.

4. ANALYYSI

Tässä luvussa tarkastelen Päijänteen alueella sijaitsevia kalliomaalauksia edellä esitetyn Davidin mallin avulla. Tavoitteena ei ole löytää aineistosta vastaavaa Davidin teorialuokitusta, vaan lähinnä havainnoida onko luokituksen ominaispiirteitä löydettävissä Suomen alueen kalliomaalauksista. Analyysissä tarkastellaan kalliomaalauskohteiden ympäristöolosuhteita kivikaudella sekä maalausten kuva-aiheita. Nämä tiedot ovat keskeisiä Davidin luokittelussa, jossa hän jaottelee kalliomaalauksia sijaintipaikkojen ja maalauskuvioiden perusteella.

Seuraavassa tarkastelen Päijänteen 17 kalliomaalauskohteen sijaintia omassa ympäristössään ja maalausten kuva-aiheita. Jokaiseen kalliomaalaukseen olen liittänyt maalausten Muinaisjäännösrekisterissä (tästä lähtien Mj-rekisteri) mainitut korkeustiedot, joiden avulla arvioin aiemmin esitetyn periaatteen mukaisesti maalausten teon aikaista vesistön veden korkeutta (ks. kohta 3.2.). Kirjainlyhenteet m mpy tarkoittavat metriä merenpinnan yläpuolella. Useissa maalauskohteissa saatavilla on sekä alin että ylin maalauskorkeustieto. Maalauskohteiden yhteydessä luettelen lisäksi lähialueelta löydetty Museoverkon karttapohjalle ladatut kivikautiset asuinpaikat. Olen tarkastellut maalauskohteiden sijaintia sekä Museoverkon karttaliittymän (kartta.museoverkko.fi/), että Mj-rekisterin kohteiden kuvausten yhteyteen liitettyjen maastokarttaotteiden avulla.

Toussunlinna, Rautalampi alin: 97,50 m mpy

Toussunlinnan kalliomaalaus sijaitsee pitkässä ja kapeassa lahdessa noin 4 km Hankaveden laajemmalta selältä etelään. Vesistössä on runsaasti saaria sekä samasta Toussunlinnan kapeasta lahdesta toinen länteen suuntaava 3 km pitkä Hanhilahti. Maalaus on suoraan veteen putoavan jyrkän kallion alaosassa pienen kallioterassin yläpuolella ja maalauksen alla on kalliossa pieni (50 cm) luolamainen kolo. Kiviseinämän pohjoispäässä kallion laella on ulkoneva lippa.

Toussunlinnan selvin kuvio on Mj-rekisterin mukaan maalauskentän vasemmassa laidassa seisova koukkupolvinen ihmiskuvio, jonka korkeus on 43 cm ja leveys käsien korkeudella 21 cm. Kädet ovat kuluneet lyhyiksi. Kuvakentässä on runsaasti eläinhahmoja, jotka jäävät tunnistamattomaksi. Seinämässä on kuitenkin erotettavissa yksi pitkäkaulainen eläin, joka katsoo vasemmalle.

Toussunlinna sijoittuu transgressiivisen järviolueen pitkään lahteen eli nykyinen vesiraja on noussut kivikauden veden korkeudesta. Näin sen maalauskorkeus on useita muita alueen kohteita kymmenisen metriä ylempänä. Vaikka maalaus on vain alle metrin korkeudella pieneltä

kallioterassilta, sen teossa on voitu hyödyntää kivistä tasannetta. Tässä tapauksessa vedenpinnan korkeus ei määrittäisi Toussunlinnan maalauskorkeutta. Toussunlinnan erikoisen ominaispiirteen muodostaa sen edessä oleva pieni kallioluolake ahtaan kiviterassin yllä ja näin se poikkeaa muista maalauskohteista. Seuraavassa kuvassa 4. näkyy luolamainen kolo sekä kallioterassi, jonka yläpuolella näkyy hennosti punavärisiä kuvioita (tässä valokuvassa ei ole käytetty väri vahvennusta).

Kuva 4. Toussunlinnan maalauksen lähiympäristö talvella (Luukkonen 2018)

Kapenevan lahden pohjukasta on löydetty kivilautiset asuinpaikat Myhinkoski 1 ja 2 (etäisyys noin 2 km) sekä Myhinranta (etäisyys 2,7 km), joiden eteläpuolella sijaitsee Myhijärvi.

Toussunlinna saattaisi soveltua usein käytettyjen paikkojen maalaukseksi, kun asuinpaikoiltaan liikkuvat matkaajat ovat siirtyneet lahden suuosan kautta suuremmille kulkureiteille. Sen kuva-aiheet sisältävät useita outoja eläimiä, ja Davidin teoriassa keskeisten kulkureittien maalausaiheet koostuvat toistuvista kuvioista muodostaen laajempia kuvakenttiä. Toussunlinnan kuvat eivät nykyisessä kunnossa muodosta kuitenkaan laajahkoa kuvakenttää, joten sen kuva-aiheet eivät sovellu em. tyypittelyyn.

Saraakallio I, Laukaa alin: 89,00 m mpy ja ylin: 101,00 m mpy

Saraakallion pääseinämän muodostaa rantatasanteelta ylös kulkevan terassin tuntumaan maalattu kuvakenttä, jossa on runsaasti eri korkeuksilla punavärillä maalattuja kuvioita. Eri maalauskorkeusten välillä on noin 10 metriä, ja kuvia on laajalla alueella. Ylimmät kuviot on arvioitu rannansiirtymän avulla maalatuiksi jopa 6 800 eaa. (Kivikäs 1990). Seuraava kartta 3. kuvaa vesistöolosuhteita, jolloin Saraakallio I:n ylimmät kuvat on maalattu joko veneestä tai jäältä.

Kartassa nostetun vedenpinnan alta kuultaa nykyinen rantaviiva, joten ympäristö on ollut avaraa vesistöä ja maalaus on sijoittunut kallioiseen rantaan, josta se on ollut hyvin näkyvillä vesireitin kulkijoille. Lähistöllä sijaitsevat kivikautiset asuinpaikat mm. Kirkkorannan (1,5 km) Pellosniemessä sekä Kääminniemen kärjessä (3,5 km). Suurin osa kivikautisista asuinpaikoista (kartassa keltaisella merkityt pisteet) on vielä tässä vaiheessa veden alla. Kartta havainnollistaa, että vain Kirkkorannassa on tuolloin mahdollisesti ollut asutusta.

Kun maa ajan kuluessa kohosi, Päijänteen veden alta vapautui uusia saaria ja rantaviivaa. Näin Saraakallion laajan kuvakentän alimmat maalaukset on maalattu viimeiseksi. Ne sijaitsevat noin 10 metriä alempana terassin tuntumassa, jolta osa maalauksista on ollut myös mahdollista maalata. Ylimmän eli vanhimman maalauksen kuva-aiheena on ääriveriivoillaan maalattu hirvieläin. Saraakallio I:n kalliomaalaus on Suomen Muinaistaideseuran (2018) mukaan todennäköisesti Fennoskandian suurin ja siitä on tunnistettu noin 200 kuviota tai niiden katkelmaa.

Maalauksissa on kuvattuna eri tyyppisiä veneitä, hirviä, ihmishahmoja, kämmenen kuvia ja erilaisia eläinhahmoja sekä pysty- ja vaakasuoria siksak -viivoja. Toisistaan hyvinkin eri tavalla maalattujen hahmojen tyyleistä ja kuvakenttien laajuudesta päätellen kuviot on maalattu pitkän ajan kuluessa. Saraakallion hahmoissa on kuvattu kaikki Suomen alueen kalliomaalausten tyypilliset kuviot sekä joukko omaperäisiä kuvia, joita ei ole löydetty muualta.

Eräs erikoisista kuvahahmoista on oheinen hirven ja veneen yhdistelmä. Kaarevan veneviivan päällä on kuvattuna neljä miehistöviivaa ja vasemmalle suuntautuva hirvenpääkeula. Poikkeuksena monista pohjoisen alueen hirvivenekuvioista hirven jalat on kuvattu taipuneena veneen alle. Hirven ja veneen yhdistelmäkuvion pituus on noin 40 cm.

Kuva 5. Saraakallio I:n hirvivene (Luukkonen 2018)

Saraakallio I sijaitsee Saraaveden suuren selän tuntumassa mahdollisen keskeisen kulkureitin varrella ja on maalattu kauas näkyvälle kallioseinäkkeelle. Näin se näyttää soveltuvan Davidin teorian mukaan usein käytettyjen paikkojen maalaukseksi. Toisaalta Saraakallio I:n kuvakentät on maalattu hyvin erilaisin tyylein ja niissä esiintyy useita kuva-aiheita, sillä maalausten aikajänne on pitkä. Davidin mallissa em. paikkojen kuvat ovat kuitenkin aiheeltaan samankaltaisia, ikään kuin yhden maalaajan tekemiä. Näin Saraakallio I ei ole luokiteltavissa Davidin teorian mukaan.

Saraakallio II, Laukaa maalauskorkeus kuten Saraakallio I

Saraakallio II sijaitsee noin 200 metriä kaakkoon Saraakallio I:n seinämästä. Maalaus löytyy puuston takaa ja matkaa rantaan on noin 40 m. Sepänmaan (2018) mukaan Saraakallion II:n maalauskorkeus on yhteneväinen I:n kanssa. Pienelle alueelle on maalattu muutamia vaikeasti tulkittavia kuvioita, joiden alapuolella on osittain jäkälän alle jääviä värijälkiä.

Davidin teorian mukaisia piirteitä on vaikea hahmotella tästä maalauskohteesta. Paikka on hieman erillään laajasta Saraakallio I:n maalauskentästä ja se on saattanut olla paikka, jonne on vetäydytty viettämään rituaalimenoja muilta rauhassa. Saraakallio II:n maalauksen reunasta on havaittavissa pystykuvioyhdistelmä, joka voidaan tulkita geometriseksi kuvioksi. Davidin luokittelussa tällainen kuva-aihe viittaa vaikeakulkuiseen rituaaliseen kalliomaalauskohteeseen. Toisaalta maalaus on tuhoutunut niin pahoin, että mitään varmaa ei voida väittää. Näin Saraakallio II:a ei voi luokitella Davidin tutkimuksen mukaisesti.

Uittovuori, Laukaa alin: 98,00 m mpy ylin: 100,00 m mpy

Uittovuori sijaitsee nykyään rikkonaisella ja suurehkolla Paanalansaarella Päijänteen Etelä-Pilkanselän läheisyydessä Paskosaaresta kaakkoon. Sen lähistöllä 1,5 km lounaaseen on Leivonkankaan kivikautinen asuinpaikka. Uittovuoren pienialainen kalliomaalaus (noin 36 cm x 60 cm) löytyy saaren länsiseinämästä noin 10 m nykyisen veden pinnasta sijaitsevan kallioterassin yläpuolelta. Kivikaudella Uittovuori on sijainnut huomattavasti pienemmällä saarella vedenpinnan ollessa korkeammalla. Sepänmaan (2018) mukaan Uittovuoren maalaus on sijainnut Muinais-Päijänteen rannalla. Kuvioden maalauskorkeus on alueen maalausten keskilinjaa (83 m mpy) huomattavasti ylempänä, joten se viittaisi varhaiseen maalausajankohtaan, mutta maalauksessa on saatettu hyödyntää myös kiviterassia. Pystyyn kallioseinämään on maalattu erikoinen kuvio, josta osa on tulkittavissa sarvipäiseksi ihmishahmoksi ja muu maalaus geometriseksi kuvioksi (ks. kuva 6).

Kosteus- ja valaistusolosuhteilla on keskeinen merkitys kalliomaalausten havainnoimisessa, sillä Mj-rekisterin mukaan talvella 1999 maalauksesta ei ole ollut erotettavissa selviä kuvioita.

Kuva 6. Uittovuoren kalliomaalaus (Luukkonen 2018)

Maalaus sijaitsee Etelä-Pilkanselän ja Leivonveden välisen kulkureitin läheisyydessä, mutta sen koko on ollut vesireitin kulkijoiden nähtäväksi melko pieni. Davidin mallin mukaisesti geometriset aiheet voidaan tulkita rituaalikäyttöön, jos ne sijaitsevat hankalasti saavutettavissa paikoissa. Uittovuoren kalliomaalaus on saassa kallioterassin pienellä osalla, joten se on saattanut olla vaikeasti saavutettava paikka. Myös sen kuva-aiheet viittaavat Davidin teorian mukaisesti rituaalipaikkoihin. Näin Uittovuori soveltuu Davidin hankalasti saavutettavien rituaalipaikkojen maalaukseksi.

Halsvuori, Jyväskylä alin: 155,00 m mpy ja ylin: 160,00 m mpy

Halsvuori sijaitsee pienen soistuneen lammen läheisyydessä pitkässä kallioseinäkkeessä, joka on paikoin jyrkkää ja suoraan alaspäin putoavaa. Kiviseinämän pituus on noin 500 m. Kalliossa on maalattuna kaksi ihmishahmoa, jotka näyttävät Mj-rekisterin mukaan saaliseläimiä kantavilta metsästäjiltä. Halsvuori sijaitsee sisämaassa lammen rannalla, ja kalliomaalauksen sijainti sekä maalauskorkeus eroavat alueen muista kohteista reippaasti (noin 72 m). Näin sen määrittelyssä ei voida hyödyntää kivikautista Päijänteen korkeutta. Maalaus on vaurioitunut pahoin, sillä sen alapuolella on jäljistä päätellen pidetty nuotiotulta.

Halsvuoren läheisyydestä ei ole löydetty kivikautisia asuinpaikkoja, mutta tutkimusten vähäisyyden vuoksi asuinpaikkojen olemassaolosta ei voida esittää mitään varmaa. Kalliomaalauskohte on saattanut olla vaikeasti saavutettavissa tai pitkä kiviseinä erityinen paikka. Näin Davidin tyypittelyyn verratessa Halsvuori on mahdollisesti ollut maalauskohte, jonne mentiin suorittamaan rituaaleita muilta rauhassa. Maalausaiheiksi David esittää näille kohteille kuitenkin entoptisia kuvioita, joten Halsvuoren maalatut ihmishahmot kantamuksineen eivät tue tätä mahdollisuutta.

Iso Kuhajärvi, Laukaa alin: 85,00 m mpy

Sepänmaan (2018) mukaan Iso Kuhajärven maalaus sijaitsee kalliolohkareiden muodostamassa luolassa, joka on metallikautisella korkeudella. Mj-rekisterin mukaan puoliluola on itälänsisuuntainen ja 2,1 m korkea x 63 cm leveä sekä 2,5 m syvä. Se sijaitsee noin 3 m rannasta. Kapean kivionkalon sivuseinämassassa on kaksi kaarevaa punamultajälkeä ja ne on tehty osittain kvartsisuonien kohdalle (ks. kuva 7).

Kuva 7. Iso Kuhajärven puoliluolan maalaus (Luukkonen 2018)

Iso Kuhajärvi on nykyään Pienen ja Ison Kuhajärven muodostama suljettu vesialue. Sepänmaan (2018) mukaan kohdetta maalattaessa (noin 85 m mpy) järviolue on ollut osa Päijänteen

vesiallasta. Paikka on saattanut kivikauden varhaisissa vaiheissa olla saari, mutta siitä ei ole yhteyttä suuriin selkiin ja kulkureitteihin. Iso Kuhajärven sijainti soveltuu Davidin mallin rituaalitaidekohteeksi ja myös sen kuva-aiheet koostuvat geometriseksi luettavista kaarevista viivoista, jotka on osittain tehty kvartsisuonten päälle. Kivikautisia asuinpaikkoja ei ole löydetty lähistöltä. Iso Kuhajärvi muodostaa tutkimusotannon poikkeuksen, sillä puoliluolana se eroaa muiden kohteiden maalausympäristöistä.

Hakavuori, Jyväskylä alin: 98,00 m mpy ja ylin: 100,00 m mpy

Kivikautisten Hakavuoren asuinpaikkojen ja rannan läheisyydessä sijaitsevassa siirtolohkareessa on havaittavissa hirvikuvia. Koska Hakavuoren siirtolohkare sijaitsee maalla, sen maalauskorkeus on noin 15 m ylempänä kuin Päijänteen veden pinnasta maalattujen rantalouhikkokohteiden. Hakavuoren kuva-aiheet eli kaksi hirvieläintä soveltuvat Davidin asuinpaikkakohteelle määritellyksi myyttisiksi eläinhahmoiksi. Näin Hakavuori voidaan luokitella asuinpaikkakohteeksi em. teorian mukaisesti.

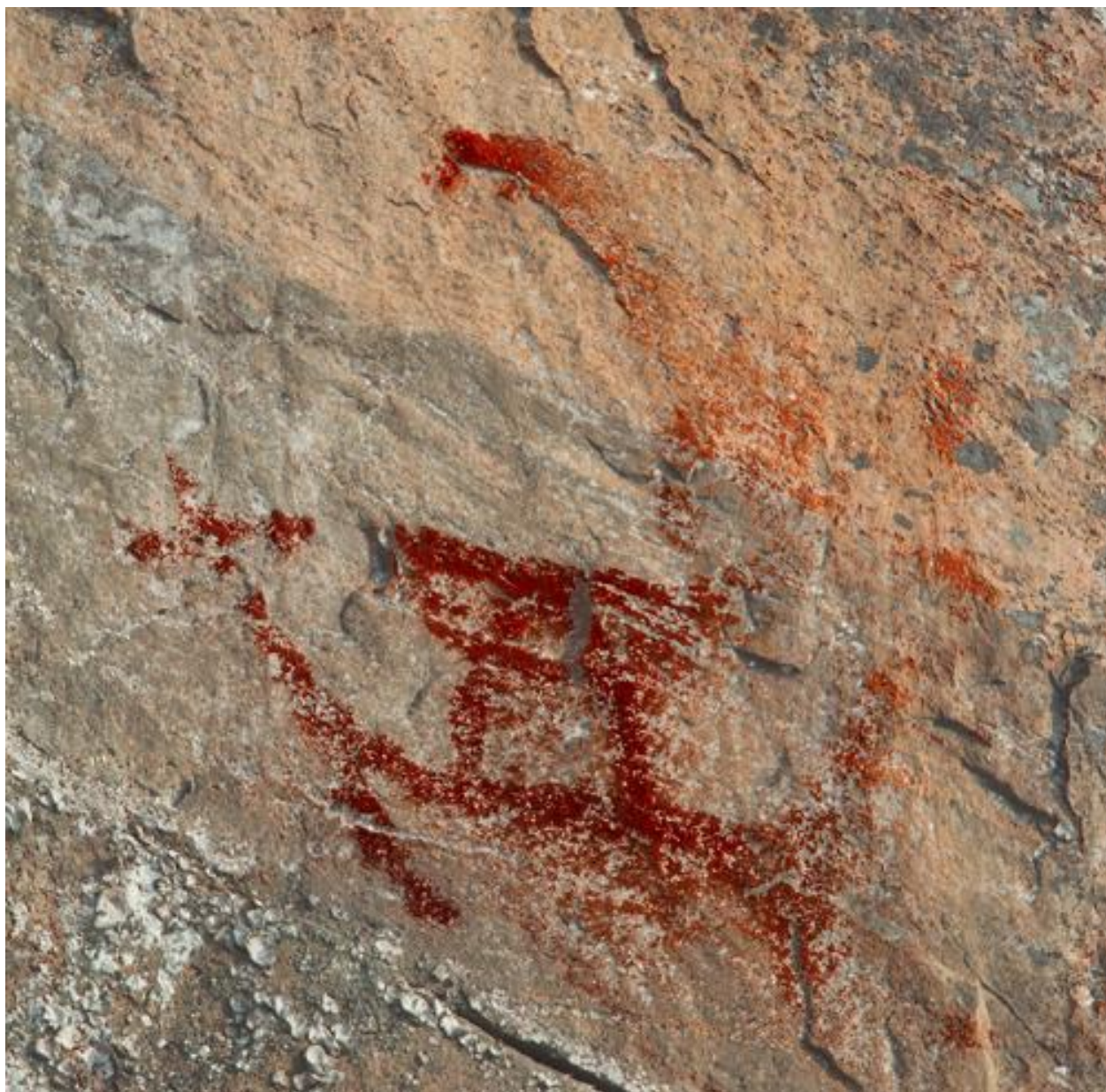

Kuva 8. Hakavuoren siirtolohkareen maasto (Luukkonen 2018)

Tämä on ainoa Päijänteen alueen maalauksista, joka on kivikautisen asuinpaikan tuntumassa. Toinen Hakavuoren erikoisuus on, että Sepänmaan (2018) mukaan se on maalattu ylärinteeseen eli mantereelle päin, eikä sitä siis ole suunnattu vesistöön järvelle päin kuten kalliomaalauskohteet yleensä.

Avosaari, Luhanka alin: 87,75 m mpy ja ylin: 90,00 m mpy

Avosaaren kalliomaalaus sijaitsee Päijänteen Avoselän ja Varpusenselän välissä saaren länsirannan kallioseinämän etelälaidalla. Lähistöltä on löytynyt kivikautinen Lähteelän asuinpaikka (2 km). Maalauksen edustalla on hankalasti saavutettava louhikkoinen kieleke. Maalaus on osittain tuhoutunut, mutta siitä erottuu kolme hirvieläintä, jotka katsovat vasemmalle. Parhaiten säilynyt hirvi on vasemmalla alhaalla, ja se muistuttaa Saraakallio I:n hirviveneyhdistelmää, jossa veneen muotoon on liitetty hirven pää ja jalat. Veneessä on kaksi miehistöviivaa, jotka liittyvät toiseen hirvivenemäiseen hahmoon.

Kuva 9. Avosaaren kalliomaalauksen hirviveneyhdistelmä (Luukkonen 2018)

Avosaaren maalauskorkeus pysyttelee alueen useimpien kohteiden linjassa (83 m mpy), joten se on ilmeisesti maalattu Päijänteen pinnalta joko veneestä tai jäältä käsin. Se on sijainnut muinaisissa vesistöolosuhteissa saarella ja vaikeasti saavutettavan kivisen tasanteen yläpuolella. Näin Avosaari on saattanut tarjota yksityisyyttä rituaalitarkoituksiin. Toisaalta se on sijainnut vesireittien varrella Pilkan-, Varpusen-, ja Avoselkien keskiössä, mikä ei tue rauhallista ja/tai salaista sijaintipaikkaa. Maalauksen hirvenkuvat ovat toistuvia hahmoja, mutta ne eivät muodosta Davidin mallin mukaisia kuvakenttiä. Avosaaren hirviveneyhdistelmä on mielenkiintoinen ja se muistuttaa Saraakallio I:n samantyyppistä kuvahahmoa.

Avosaaren sijainti ja kuva-aiheet tietyin rajauksin muistuttavat Davidin määrittelemää usein käytettyjen paikkojen kalliotaidekohdetta, mutta varmaa luokitusta maalauksen tuhoutumisen vuoksi siitä ei voi tehdä.

Pyhänpää I ja II, Kuhmoinen alin: 87,00 m mpy ja ylin: 92,00 m mpy

Pyhänpään maalauskohteet sijaitsevat kallioisen niemen kärjessä aavan Päijänteen suuren Judinsalonselän läheisyydessä ja Mj-rekisterin mukaan se on *”varmasti yksi komeimmista kalliomaalausympäristöistä”*. Järvestä nousevalla kallioisella niemellä on tasanne, jonka yläpuolella sijaitsee kaksi maalauskenttää. Pohjoisempi alue **Pyhänpää I** on lähes tuhoutunut eikä siitä ole erotettavissa maalauskuvioita. Tästä noin 10 m päässä etelään **Pyhänpää II**:lla on suurikokoisen hirven yläpuolella kaksi venekuviota ja ylimpänä kaksi leveällä viivalla maalattua rastia. Hieman alemmaa kalliosta löytyy kaksi ihmishahmoa, joista toinen on pää alaspäin. Kuvia on maalattua toisiinsa kiinni ja hirven sarvet muodostavat ikään kuin toisen veneistä. Molemmat on maalattu alueen kalliomaalauskohteiden linjakorkeuden sisään (noin 83 m mpy), joten niiden maalaamisessa on todennäköisesti hyödynnetty Päijännettä, vaikka louhikkoisen kallion edessä sijaitseekin maalaustapahtumaa mahdollisesti hyödyntävä tasanne. (ks. Kuva 10. Pyhänpää II:n kuvakenttä).

Kuva 10. Pyhänpää II:n kuvakenttä (Luukkonen 2018)

Pyhänpää II:n kuvahahmoissa esiintyvät rastit viittanevat geometrisiin kuvioihin ja mahdolliseen rituaalikäyttöön. Myös alaspäin kuvattu ihmishahmo on erikoinen eikä usein toistuva. Toisaalta Pyhänpää II soveltunee myös Davidin usein käytettyjen paikkojen kohteeksi sen näkyvyyden ja toistuvien kuva-aiheiden vuoksi. Näin Pyhänpää I eikä II voi sovittaa Davidin teorian luokituksiin.

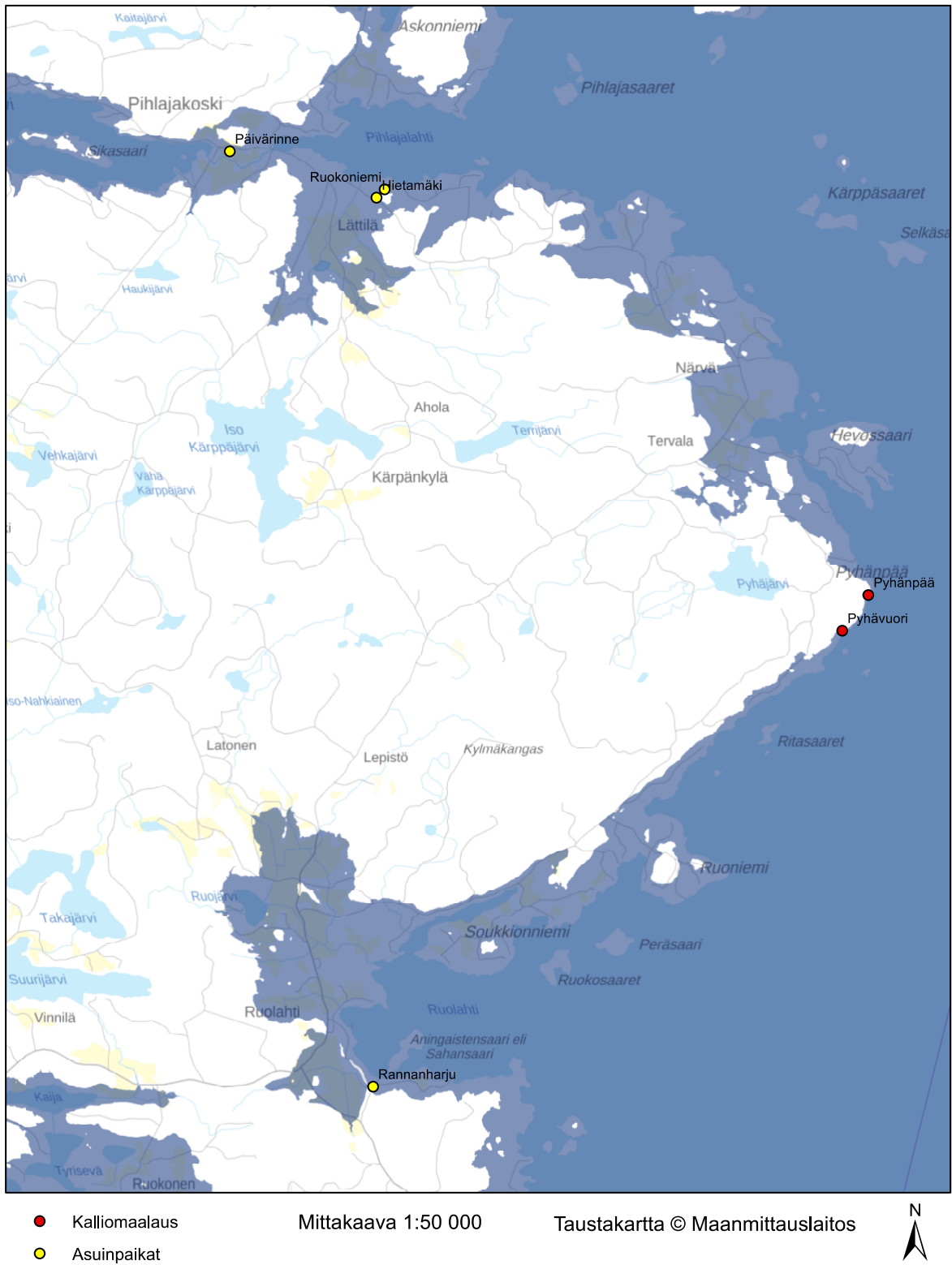
Pyhävuori, Kuhmoinen alin: 97,00 m mpy ja ylin: 99,50 m mpy

Pyhävuori sijaitsee edellä esiteltujen Pyhänpään I ja II kalliomaalausten läheisyydessä (noin 500m kalliojyrkänteistä etelään). Maalaus on louhikkoisessa rinteessä, joka viettää kohti 20

metrin päässä sijaitsevaa rantaa. Pyhävuoren maalauskorkeus on kymmenisen metriä ylempänä kuin Pyhänpää I ja II. Tutkimuksen lähtöoletuksen mukaan kalliomaalaukset on maalattu joko veneestä tai jäältä seisten, jolloin vesiraja on liikkunut noin 1,5 metriä alemmas alimmasta maalauskorkeudesta. Näin Pyhävuori on maalattu niin korkealle, että se on maalattu joko poikkeuksellisen varhain tai sitä ei ole maalattu em. tavoin veden rajasta.

Kartassa 4. havainnollistetaan vesistöolosuhteita Pyhävuoren ylimmän maalauskorkeuden (99,5 m mpy->98 m mpy) mukaan, jolloin ilmeisesti aiemmin esitelty Pyhänpään maalauskohteet ovat vielä sijainneet veden pinnan alapuolella (vrt. Pyhänpää I ja II alin 87 m mpy ja ylin 92 m mpy sekä Pyhävuori alin 97 m mpy ja ylin 99,5 m mpy). Kartta havainnollistaa kaikkien kolmen kohteen sijaintia Päijänteen kivikautisissa vesistöolosuhteissa. Pyhänpään kohteet sijaitsevat ilmeisesti aiemmin maalatun Pyhävuoren lähellä, ja kaikki sijaitsevat saman suuren selän läheisyydessä aivan vedestä pistävän kallioniemen ulkoreunalla sekä vesillä kulkijoiden näkyvillä. Näiden kolmen kohteen sijaintiläheisyydestä voidaan pohtia, maalattiinko etelämpänä sijaitseva Pyhävuori ensin, jonka jälkeen veden laskiessa Pyhänpään kallioiden noustua esiin Pyhävuoren maalauskohteet hylättiin ja valittiin uusi Pyhänpään kohde ulommas kallioniemekkeelle?

Pyhänpää ja Pyhävuori, Kuhmoinen Vesistön korkeus 98 m mpy

Kartta 4. Pyhävuoren kalliomaalauksen vesistöympäristö (Roiha 2018)

Pyhävuoren maalausten värialue on suunnilleen 2,5 m korkea ja useita metrejä leveä. Maalauskenttä on väriltään punainen, mutta kallio on pahasti rapautunut eikä kuvioita ole erotettavissa. Mj-rekisterin mukaan noin 8 metriä oikealle sivuseinämässä on kuitenkin pieni vasemmalle katsova hirveä muistuttava eläin. Pyhävuoren muut kuva-aiheet eivät enää ole erotettavissa, mutta maalausalue on kokonaisen maalauskentän kokoinen.

Säilynyt maalausaihe (hirvieläin) muistuttaa samalla korkeudella maalattua Saraakallio I:n (101,5 m mpy) ylintä hirvieläintä, joskin kuvaustyylit poikkeavat toisistaan. Pyhävuoren hirvi on maalattu ääriiivojaan myöten täyteen punaväriä, kun taas Saraakallion hirvi on kuvattu pelkkien ääriiivojen avulla. Maalaukskorkeuksien perusteella ne on maalattu suurin piirtein samaan aikaan (vrt. Kivikäs 1990 arvioi Saraakallio I rannansiirtymän avulla noin 6 800 eaa.)

Pyhävuoren maalauskohde on sijainnut louhikkoisessa seinämässä näkyvällä paikalla Päijänteen suuren Judinsalonselän varrella, vaikka sen nykyinen paikka onkin sisämaassa.

Kuva 11. Pyhävuoren maasto (Luukkonen 2018)

Davidin mallissa usein käytettyjen paikkojen maalauksissa maalausaiheet koostuvat kauas näkyvistä kuvakentistä. Pyhävuoren maalaus on kokonaisuudessaan muodostanut ilmeisesti laajan kuvakentän, ja näin se sijainniltaan sekä kuva-aiheeltaan saattaisi soveltua Davidin usein käytetyn paikan kohteeksi. Nykyään kuvakenttä on kuitenkin pahoin tuhoutunut ja vain yksi

mahdollinen hirvieläin on hahmoteltavissa. Näin Pyhävuoren maalausta ei voida luokitella Davidin teorian mukaan.

Varisvuori, Kuhmoinen alin: 105,00 m mpy

Varisvuori on Sepänmaan (2018) mukaan ollut saari Muinais-Päijänteellä. Nykyisin jyrkällä kalliorinteellä saaren sisäosassa sijaitsevasta maalauksesta ei ole havaittavissa selviä hahmoja lukuun ottamatta Mj-rekisterissä mainittua mahdollista vasemman käden kuvaa. Maalauskorkeus poikkeaa jopa 20 m alueen useiden kohteiden linjasta (83 m mpy), jolloin se olisi maalattu aiemmin kuin esim. Saraakallio I. Sepänmaan (2018) käsityksen mukaan kyseessä ei kuitenkaan ole kalliomaalaus, vaan luonnonmuodostuma. Varisvuoren läheisyydestä noin 300 metriä lounaaseen on Lorikon kivikautinen asuinpaikka ja se sijaitsee 85 m mpy, joten Varisvuoren mahdollista maalausta tehtäessä asuinpaikka olisi sijainnut veden alla.

Toisaalta maalaus on saatettu maalata kallioiseen rinteeseen muulla tavoin kuin vedestä, jolloin se on ilmeisesti ollut hankalasti toteutettavissa. Läheinen asuinpaikka on kuitenkin ristiriidassa paikan soveltumiseksi rauhaa vaativaksi rituaalikohteeksi, mutta mielestäni rituaaleja on voitu suorittaa Davidin teoriasta huolimatta myös asuinpaikkojen läheisyydessä. Davidin mallin mukaan vaikeasti saavutettavien maalauskohteiden kuten mm. saarten entoptiset kuviot voidaan tulkita rituaalipaikoiksi. Varisvuoren kuva-aiheet ovat kuitenkin epäselviä, joten sitä ei voida luokitella Davidin teorian mukaisesti.

Haukkasalo, Padasjoki alin: 80,00 m mpy

Haukkasalon kalliomaalaus sijaitsee pystysuorassa kalliojyrkänteessä saaren lounaisrannalla. Punaväriä on havaittavissa muutaman metrin alueella, josta osa on luontaista väriä. Seassa on myös maalattuja jälkiä muistuttaen hirvensarvi- ja/tai venekuviota. Vasemmalle katsovan hirven pää ja vartalon muoto on melko selvä. Kohde on luokiteltu Mj-rekisterissä mahdolliseksi kalliomaalaukseksi. Kivikautista asutusta ei ole löytynyt lähistöltä. Tämä voi kuitenkin kertoa enemmän inventointien puutteesta eikä välttämättä tarkoita, etteikö kivikautista asutusta olisi mahdollisesti alueella ollut. Maalauskorkeus on linjassa alueen muiden kohteiden kanssa (83 m mpy).

Haukkasalo on ollut saari jo kivikauden vesistöolosuhteissa ja on varsin tyypillinen kalliomaalauspaikka. Saari sijaitsee Padasjoenselän läheisyydessä ja on näin saattanut olla kulkureittien varrella, mutta Davidin teorian mukaista suurta kuvakenttää siitä ei löydy. Maalauksen kuva-aiheet ovat pääosin epäselvät eikä niistä löydy geometrisiä kuvioita, joten

Haukkasalo ei sovellu myöskään Davidin teorian vaikeakulkuiseksi rituaalipaikaksi. Näin sitä ei voi luokitella em. teorian mukaan.

Kittikallio, Asikkala alin: 80,00 m mpy

Kittikallion maalauskuvio on Mj-rekisterin mukaan epäselvä. Sepänmaan (2018) mukaan se ei edes ole kalliomaalaus. Alueen kalliot ovat rapautuvaa granodioriittia ja kallion pinta on luontaisesti punertavaa, mikä hankaloittaa mahdollisen maalauksen havainnointia. Joka tapauksessa Kittikallio on merkitty Mj-rekisteriin kalliomaalaukseksi.

Kivikautisissa vesistöolosuhteissa Kittikallio on sijainnut pienen lahdelman suojassa Asikkalanselän läheisyydessä sijaitsevalla Syntylahdella. Maalauskuvioiden sijainti ei näin tue tai poissulje mahdollista kalliomaalausteoriaa. Mj-rekisterin kuvauksen mukaan maalaus sijaitsee kuutisen metriä nykyisen vedenpinnan yläpuolella viistossa kallioseinämässä, vaikka mittamerkinnän mukaan alin kuvio on 80 m mpy. Tämä kuitenkin vastanee suurin piirtein nykyistä veden korkeutta, joten rekisterin tiedot ovat ristiriitaiset. Maalauskuvio on myös rapautunut ja epäselvä. Kittikallio on ristiriitainen kohde eikä sitä näin voida luokitella Davidin teorian perusteella.

Huonpohjanvuori, Asikkala alin: 81,50 m mpy ja ylin: 84,00 m mpy

Huonpohjanvuoren maalaukset ovat lähes suoraan veteen putoavalla kalliolla. Maalauskohteita on useita ja ne on jaettu vuoden 2003 inventoinnin yhteydessä kolmeen maalausalueeseen. **Alue 1** suuntautuu etelään ja on 2,5 m leveä x noin metrin korkea. Mj-rekisterin mukaan maalauksessa on ainakin kaksi mahdollista eläinkuviota ja punaista väriä, joka on ehkä tuhoutunut maalaus. **Alue 2** suuntautuu lounaaseen ja siinä on venekuvion lisäksi epäselvä ihmishahmo, jolla näyttäisi olevan kolmesakaraa päässään. Ihmishahmosta vasemmalle on kaksi mutkittelevaa pystyviivaa. **Alue 3** suuntautuu etelään ja kaakkoon, ja on noin 1,5 m leveä x 2,8 m korkea. Maalaus muistuttaa kahta päällekkäin seisovaa ihmishahmoa, joiden alapuolella on mutkitteleva pystyviiva, joka saattaa esittää käärmettä. Yksityiskohtien puuttuessa tulkinta on epävarma. Osa alimmista maalauksista on voitu tehdä maalauksen edustalla kulkevan terassin päällä seisten. Eteläinen alue 1 on siis osaksi tuhoutunut, lounaisen alue 2:n maalaukseen on kuvattu veneen ja ihmishahmon lisäksi mutkittelevaa pystyviivaa ja eteläkaakon suuntaisella alue 3:lla on myös ihmishahmoja sekä pystyviivaa.

Huonpohjanvuoren läheisyydessä Torniemessä (2,6 km) on kivikautinen asuinpaikka. Kalliomaalauskohteita sijaitsee 500 m Huonpohjanlahden perältä itään suurelle Hopeaselälle päin, jonne matkaa on muutama kilometri. Kallioseinäke on saattanut olla muinaisen vesireitin

matkaajien näkyvillä. Kuvia on usealla alueella ja niistä osa on tuhoutunut, joten niistä on saattanut aikoinaan muodostua laajempia kuvakenttiä. Davidin mallissa usein käytettyjen paikkojen maalaukset ovat aiheelta samankaltaisia, ja Huonpohjanvuoren kuvioissa toistuvat ihmishahmot ja mutkittelevat geometriset viivat, mutta tulkinta on kuitenkin epävarmaa maalausten tuhoutumisen vuoksi. Näin Huonpohjanvuoresta löytyy sekä Davidin usein käytettyjen että vaikeasti saavutettavien paikkojen ominaisuuksia, mutta maalausten epäselvyyden ja tuhoutumisen vuoksi sitä ei voi luokitella.

Patalahti, Asikkala alin: 86,50 m mpy

Patalahden kalliomaalaus sijaitsee lähes pystysuorassa ja hiukan lippamaisessa kallioseinämässä. Maalaus kallion edusta on louhikkoinen ja vaikeakulkuinen. Maalauksessa erottuu kaksi venekuviota, joilla on selvät hirvenpääkoristeet keulassa. Molemmissa veneissä on Mj-rekisterin mukaan viisi miehistöviivaa. Vasemman puoleisen veneen mitat ovat pituus 34 cm x korkeus 13 cm ja oikean puoleisen pituus 27 cm x korkeus 12-17 cm. Maalaukseen saattaa Mj-rekisterin mukaan liittyä muitakin kuvioita, mutta niitä on vaikea havaita.

Kuva 12. Patalahden hirvivenheet (Luukkonen 2018)

Patalahden maalaus kallio on nykyisin louhikkoisen rinteän takana, ja sen maalauskorkeus on noin 5 m korkeammalla Asikkalan alueen muita maalauskohteita (81,50 m mpy), mutta kuitenkin

linjassa useiden muiden Päijänteen alueella sijaitsevien kohteiden kanssa (83 m mpy). Muinaisten vesistöolosuhteiden mukaan se on sijainnut pitkän kapeahkon lahden (pituus 1,5 km) suuosassa noin 400 metrin etäisyydellä suuresta Kinisselästä. Se on saattanut olla näkyvillä pienen lahden kulkijoille, mutta alueelta tai lähistöltä ei ole löytynyt kivikautisia asuinpaikkoja. Toisaalta sen veneaiheet sopisivat toistuvina Davidin teorian kulkureittien maalaukseksi.

Patalahti on saattanut olla myös suojainen paikka kapeassa lahdessa sopien rituaalikäyttöön, mutta sen maalausaiheista ei löydy geometrisiä kuvioita. Näin Patalahti ei sovellu ominaispiirteiltään Davidin teoriaan, sillä maalauksen sijainti ja kuva-aiheet ovat ristiriitaiset em. luokittelun kanssa.

Väinönkallio, Asikkala alin: 81,50 m mpy

Veteen laskevassa kallioseinäkkeessä on ollut Mj-rekisterin mukaan aikoinaan useita kuvioita. Nyt niistä on näkyvissä venekuvio, jossa on seitsemän miehistöviivaa ja pieneksi eläinkuvioksi tulkittavissa oleva punavärillä maalattu kuva. Näiden alapuolella on havaittavissa tuhoutuneita maalausjälkiä, joista on kalliopinnan rapautumisen vuoksi vaikea hahmottaa mitään. Alhaalla maalaus kentän vasemmassa laidassa erottuu pienikokoinen täyteinen hirvieläin.

Väinönkallio sijaitsee pitkän sisämaahan suuntautuvan lahden rannalla. Lahti on leveä ja kalliomaalauskohte sijaitsee noin 4 km suurelta Kausanselältä, ja jotakuinkin saman verran matkaa on myös lahden perälle. Näin se on ilmeisesti näkynyt lahden kulkijoille, jotka suuntasivat suuremmalle reitille. Mj-rekisterin mukaan Väinönkalliosta noin 2,5 km etäisyydellä sijaitsee Junttilan kivikautinen asuinpaikka Heinolassa. Väinönkallioon on maalattu useita maalauksia, ja ne ovat saattaneet muodostaa kuvakentän. Näin se muistuttaa Davidin usein käytettyjen reittien kalliotaidetta, mutta tuhoutumisen vuoksi sitä ei voida tyypitellä em. teorian mukaan.

Analyysin lopuksi kokoon vielä lyhyesti jokaisen kalliomaalauskohteen mahdollisen soveltumisen Davidin luokitukseen. Tämän jälkeen tarkastelen Davidin mallin ja Päijänteen kalliomaalauskohteiden yhteensoveltamista kokonaisuutena keskusteluluvussa.

Davidin luokituksen mukaisia:

Uittovuori

Iso Kuhajärvi

Hakavuori

Davidin luokitusten ominaispiirteitä, mutta tyyppi ei ole määriteltävissä:

Saraakallio I

Avosaari

Pyhänpää II

Patalahti

Ei Davidin mukaista luokitusta:

Toussunlinna

Saraakallio II

Halsvuori

Pyhänpää I

Pyhävuori

Varisvuori

Haukkasalo

Kittikallio

Huonpohjanvuori

Väinönkallio

Lyhyesti analyysin tuloksena voidaan esittää, että 3/17 kohteesta voidaan luokitella Davidin teorian mukaisiin kalliotaidetyyppeihin, 4/17 kohteesta löytyy luokituksen mukaisia viitteitä ja ominaispiirteitä, joita ei kuitenkaan voi määrittää tiettyyn tyyppiin, ja 11/17 kohdetta eivät sovellu luokitteluun.

5. PÄIJÄNNE JA MUINAISTEN MAALAUSTEN MAAILMA

Tässä luvussa tarkastelen Päijänteen kalliomaalauksia käsittelevän tutkimuksen tuloksia ja arvioin tutkimusprosessia eli esitän näkemyksiä tulosten ja teoreettisen viitekehyksen suhteesta sekä käsittelen työhön liittyvää problematiikkaa.

5.1. Tuloksia

Seuraavassa esitän tutkimusanalyysin tulokset, jotka olen havainnollistanut laatikoihin. Päijänteen kalliomaalaukset voidaan luokitella sijainnin ja kuva-aiheiden perusteella Davidin määrittelemiin luokkiin seuraavasti: 1) Davidin luokituksen mukaisia, 2) Davidin luokitusten ominaispiirteitä, joita ei voi luokitella tiettyyn tyyppiin ja 3) ei Davidin mukaista luokitusta.

1)Davidin luokituksen mukaisia:

Huomionarvoista on, että vain 3/17 eli alle viidennes (17,5%) Päijänteen kalliomaalauksista voidaan asettaa Davidin määrittelemään teorialuokitukseen.

Uittovuori soveltuu Davidin vaikeasti saavutettavaksi paikaksi sijaintinsa ja erityisten geometristen maalauskuvioidensa perusteella.

Iso Kuhajärvi on poikkeuksellinen puoliluolamainen kohde, mutta sen sijainti ja maalauskuviot viittaavat vahvasti Davidin teorian vaikeasti saavutettavaan kuvataidekohteeseen.

Hakavuori maalaus sijaitsee siirtolohkareessa kivikautisten asuinpaikkojen läheisyydessä. Näin sen hirvikuvat soveltuvat Davidin asuinpaikkakohteeksi.

2)Davidin luokitusten ominaispiirteitä, joita ei voi määrittää tiettyyn tyyppiin:

4/17 eli melkein neljänneksestä (23,5%) Päijänteen kohteista löytyy joitakin em. luokituksille ominaisia piirteitä.

Saraakallio I:n kuvakentät ovat mittavia sisältäen laajan kirjon kuvahahmoja ja sen sijainti on keskeisten kulkureittien varrella. Kohde on syntynyt pitkän ajan kuluessa useiden maalareiden toimesta mahdollisesti vuotuisten kokoontumisjuhlien seurauksena. Näin Saraakallio I:stä löytyy mielestäni piirteitä, joiden perusteella esitän, että se muodostaa Suomen alueen oloissa erityisen kalliotaidetyypin.

Avosaaren kohteen sijainti keskeisellä kulkureitillä ja sen toistuvat, mutta erilaisin tyylein maalatut hirvenkuvat ja osaksi vaurioitunut maalauksen muu osa vaikeuttavat luokitusta. Avosaaresta löytyy Davidin usein käytettyjen paikkojen luokituspiirteitä, mutta silti se mielestäni muodostaa omanlaisensa sekoituksen.

Pyhänpää II muistuttaa Davidin luokituksista sekä usein käytettyjä että vaikeasti saavutettavia paikkoja. Sen kuva-aiheista löytyy molempiin soveltuvia hahmoja, ja myös sijainti soveltuu molempiin. Näin Pyhänpää II muodostaa tavallaan kuin yhdistelmän molemmista em. luokista.

Patalahdesta löytyy Davidin usein käytettyjen ja vaikeasti saavutettavien luokituskohteiden ominaispiirteitä, mutta kohteen sijainnin syrjäisyys ei täsmää hahmojen aiheiden kanssa. Näin Patalahden kauniit hirvenpääkoristeiset veneet muodostavat erityisen Päijänteen kalliotaidekohteen.

3) Ei Davidin mukaista luokitusta:

10/17 Päijänteen kalliotaidekohteesta eli **yli puolet (59%) ei sovellu Davidin luokitukseen.**

Näistä seitsemän kohdetta **7/17 eli vajaa puolet (41%) maalauksista ovat niin pahoin vaurioituneita**, että niiden perusteella ei voi tehdä johtopäätöksiä luokituksesta (Toussunlinna, Saraakallio II, Pyhänpää I, Pyhävuori, Haukkasalo, Huonpohjanvuori ja Väinönkallio). Kalliomaalausten tuhoutuminen on harmillista ja surullista kokonaisvaltaisesti eikä vain tämän tutkimuksen kannalta. Tulevaisuudessa maalauskohteiden säilyminen ja suojele tulee vain korostumaan ilmansaasteiden ja jatkuvan ihmisen toiminnan levittäytymisen takia.

Päijänteeltä löytyy kaksi (**2/17 eli noin kymmenesosa (12%) ristiriitaista** kalliomaalauskohteita (Varisvuori ja Kittikallio), jotka asettuvat luokitteluun soveltumattomiksi. Niiden määrittely kalliomaalauksena on kiistanalainen, joten jätän ne luokituksen ulkopuolelle.

1/17 kalliotaidekohteista eli Halsvuoresta (**6%) ei löydy Davidin teorian mukaisia** ominaispiirteitä sen sijainnin ja/tai kuva-aiheiden perusteella. **Halsvuori** on jylhän kallioseinäkkeen maalaus, jota ei ole suunnattu vesireittien käyttäjien nähtäväksi. Päijänteen oloissa se muodostaa sisämaan sijainnillaan erityisen kalliotaidekohteen.

Alle viidennes (17,5%) Päijänteen kalliomaalauksista voidaan siis luokitella sijainnin sekä maalausaiheiden perusteella Davidin teorian mukaisesti, ja melkein neljänneksestä (23,5%) löytyy joitakin em. luokituksille ominaisia piirteitä. Loput eli yli puolet (59%) Päijänteen kalliomaalauksista eivät ole luokiteltavissa johtuen kohteiden erityispiirteistä.

5.2. Keskustelua

Työn keskusteluosassa tarkastelen tehtyä tutkimusta kokonaisuutena eli arvioin suoritettua aineistoanalyysia, käytettyä tutkimusmetodia sekä Davidin mallin ja Päijänteen kalliomaalauskohteiden yhteensovittamista ja vertaan saatuja tuloksia aiempaan tutkimukseen.

Tutkimuksen teon yhteydessä kehittynyt tutkimusmetodi vastasi mielestäni hyvin työn vaatimuksia, ja pystyin sen avulla vastaamaan tutkimuskysymykseen ja -tavoitteeseen sekä tarkastelemaan Päijänteen kalliomaalauskohteita monipuolisesti ja havainnollisesti. Analyysi koostui kartta-analyysistä, jonka lisäksi tarkastelin Muinaisjäännösrekisteriä, Museoviraston raportteja ja valokuva-aineistoja.

Tutkimusprosessin alussa ennen analyysiin paneutumista suhtauduin hieman varauksellisesti Davidin mallin soveltuvuuteen Suomen alueella eläneiden metsästäjäkeräilijöiden maailmaan ja pohdin, voidaanko Päijänteen kalliomaalauksia ylipäätään luokitella Kalifornian intiaanien osaksi etnografiseen tietoon perustuvan teorian avulla.

Molemmista näyttää kuitenkin löytyvän samantyyppisiä kalliotaidekohteita, joiden ympäristö sekä sijainti maisemassa ja kalliokuvien aiheet muistuttavat toisiaan. Suuri osa Päijänteen em. malliin soveltumattomista kohteista (8/17) täytyi kuitenkin jättää luokittelematta niiden kuva-aiheiden vaurioitumisen vuoksi, vaikka sijainnista löytyi malliin soveltuvia piirteitä.

Ominaispiirteet eivät siis näytä noudattavan maantieteellisiä tai aikaan perustuvia rajoituksia, vaan mielestäni kalliotaide perustuu metsästäjäkeräilijöiden yhteisöjen samankaltaiseen kulttuuriin. Näkemykseni mukaan heidän harjoittamansa elinkeinot, asuminen, yhteisöjen rakenne ja henkinen kulttuuri muistuttavat toisiaan. Elämän rytmi perustuu vuotuisen ravinnon perässä tapahtuneeseen kiertoon, jolloin metsästäjäkeräilijöiden elämäntavat ympäröivästä seudusta huolimatta muistuttavat toisiaan. Näin kulttuurien tuotteetkin muistuttavat toisiaan. Pohdinta päättyy työn viitekehyksen oletukseen kulttuurista kalliotaiteen keskeisenä vaikuttajana. Myös Gjerde (2010:9 ja 454) ja Mantere (2014:54-55) ovat korostaneet pyyntikulttuurin keskeistä merkitystä kalliotaiteelle.

Korostan vielä, että jo tutkimuksen alkuoletuksessa irtisanouduin Davidin määrittelemästä shamaanin toiminnasta kalliotaiteen vahvana vaikuttajatekijänä, ja lähdin testaamaan mallia Päijänteen kalliotaiteessa ilman shamaaniperiaatetta. Näin tämä työ eroaa perustaltaan Davidin teoriasta eikä ota kantaa kuka maalaukset maalasi.

Yleisesti analyysin tuloksia tarkasteltaessa huomioni kiinnittyi muutama seikkaan. Mielestäni ominaispiirteet, jotka liittyvät kalliomaalauskohteiden ympäristöön, sijaintiin ja topografiaan ovat Päijänteen alueelta saatavilla, ja niitä voidaan tarkastella suhteellisen sujuvasti. Tosin on syytä muistaa, että kivikautisia olosuhteita ei voida yksiselitteisesti ennallistaa. Mielestäni esim. keskeisten kulkureittien arvioiminen kivikaudella ei liene ristiriidatonta, sillä nykypäivän ihminen voi arvioida vain todennäköisyyksiä venereiteistä, mutta mitään varmaa faktaa emme menneisyyden ihmisten käyttäytymisestä voi esittää. Näin kohteiden sijainnin ominaispiirteiden määrittelyssä saattaa ilmetä tulkinnanvaraisuutta, mutta varsinaisen ongelman tarkastelulle aiheuttaa kuva-aiheiden kulumisen Päijänteellä.

Kalliotaiteelle on esitetty aiemmassa tutkimuksessa useita ominaispiirteitä, jotka näyttävät toteutuvan tässäkin työssä. Kalliomaalausten sijoittuminen kulkukelpoisten vesireittien varrelle (mm. Kivikäs 1995:18, Lahelma 2001:9-10 ja Sepänmaa 2007:109) toteutuu Päijänteen aineistossa, vain Halsvuori soistuneen sisämaan lammen läheisyydestä muodostaa poikkeuksen.

Yleisenä havaintona kalliomaalausten topografiasta ja sijainnista esitän, että ne ovat melko vaikeasti saavutettavissa eivätkä ne ole voineet olla helppoja paikkoja oleilla tai tapailla oman

yhteisön jäseniä ja/tai väkeä muista yhteisöistä (myös Kivikäs 1995:18-19, 2005:10 ja Huurre 1998:283). Tosin veden läheisyys tarjoaa veneilymahdollisuuden kesäisin ja jääkatteen talvella, mutta em. olosuhteet tuskin tarjoavat miellyttäviä olosuhteita yhteisöllisyydelle ja seurustelulle. Vaikea saavutettavuus rajoittaa oleskelua ja vaivatonta piipahtamista kohteiden välittömässä läheisyydessä, joten joko ne on tehty tietyn toiminnan tuloksena kuten esim. rituaaleina tai ne on tarkoitettu nähtäväksi vesireiteillä kulkijoille. Suomen maalaukset ovat pääosin melko pienikokoisia, joten käyttötarkoitus kallistuu tämän huomion perusteella rituaaliseksi. Toisaalta osa maalauksista on suurikokoisia ja näin helposti näkyvillä ohikulkijoille.

Vielä muutama huomio Saraakallion (I ja II) maalauskohteesta, joka poikkeaa aineistosta ainutlaatuisena. Saraakallio I ja II sijaitsevat lähellä toisiaan ja niiden maalauskorkeudet on määritelty samaksi. Näin ne on todennäköisesti myös maalattu samaan aikaan, mutta niiden kuvakentät eroavat toisistaan. Vaikka kuva-aiheista löytyy samankaltaisia kuvioita, kohteiden kuvakenttien koot poikkeavat toisistaan huomattavasti. Tutkimusprosessin edetessä mieltäni askarrutti niiden välinen suhde. Onko mahdollista, että jos läheisten kohteiden maalauskentät eroavat toisistaan, niin myös kohteiden käyttötarkoitukset ovat erilaiset? Olisiko Saraakallio I mahdollisesti laajan maalauskenttensä perusteella seremoniaalinen juhlapaikka ja II jollain tavalla edellisestä poikkeava erityinen maalauskohte?

Helskog (2004:284) on esittänyt mielenkiintoisen luokituksen maalausten kuva-aiheista, jonka mukaan pienet kuvakentät ja yksittäiset kohteet liittyvät perheisiin, pieniin ihmisryhmiin sekä asuinpaikkoihin ja suuret kalliotaidekeskittymät rituaalisiin kohtauspaikkoihin suuremmille ihmisjoukoille. En arvioi koko Päijänteen aineistoa em. tutkimuksen perusteella, mutta mielestäni Saraakallio I soveltuu Helskogin määrittelemäksi yhteisöjen rituaaliseksi kohtauspaikaksi ja Saraakallio II osin tuhoutuneenakin pienten ihmisryhmien kohteeksi. Näin Saraakallio maalauspaikkana on mahdollisesti tarjonnut tarkoitukseen sopivan ympäristön molemmille. Venekuvien levinneisyyden perusteella Kivikäs (2005:29-30) esittää, että Suomen nykyiseltä alueelta olisi kivikaudella ollut laajalti yhteyksiä itään, länteen ja Baltiaan, ja mielestäni Saraakallio I soveltunee tällaisten suurtenkin joukkojen kokoontumispaikaksi.

Kalliomaalauksiin liittyvä ilmansuunta muodostaa konkreettisen poikkeuksen Suomen ja Kalifornian kalliotaidekohteissa. Sepänmaan (2007:113-117) mukaan huomattava osa Suomen kalliomaalauksista suuntaa lounaaseen päin, kun taas Davidin (2012) mallissa asuinpaikkakohteet maalattiin kohti henkien valtakuntaa eli länteen. Suomen kalliomaalaukset on todennäköisesti tehty auringon valoa kohti, ja osa niistäkin on länteen ja mm. itään suuntaavia,

vain pohjoinen ja koillinen suunta näyttää puuttuvan. Davidin mallin läntinen henkien valtakunta muodostaa siis eroavaisuuden verrattaessa em. metsästäjäkeräilijäkulttuureita.

Näin osa tutkimuksen tuloksista tukee sijaintiin ja kuva-aiheisiin liittyvää aiempaa alan tutkimusta, mutta tutkimuskysymyksen luonteen mukaisesti paneuduin Davidin mallin ja aineiston väliseen suhteeseen. Keskityin siis aiheeseen, josta ei varsinaisesti ole tehty aiempaa tutkimusta. Tutkimus paljastaa kuitenkin mielenkiintoisen löydöksen, jonka mukaan Kalifornian ja Päijänteen metsästäjäkeräilijöiden kalliotaiteen sijainnista ja kuva-aiheista löytyy runsaasti yhteisiä ominaisuuksia.

Tutkimuksenteon jälkeen minua askarruttaa oliko tutkimuskysymykseni liian yleinen ja/tai laaja. Vastausvaihtoehtoja on periaatteessa kaksi (kyllä/ei), ja analyysin tuloksiin viitaten vastaan *kyllä* eli Päijänteen kohteita voidaan luokitella sijainnin ja maalausaiheiden perusteella. Olisiko tutkimus kasvattanut kalliomaalauksiin liittyvää tietämystä enemmän, jos olisin muotoillut tutkimuskysymykseni kohdistumaan esim. miten Davidin mallin ja Päijänteen kalliotaidekohteet eroavat toisistaan?

Tämän tapaustutkimuksen perusteella en voi tehdä yleistyksiä Suomen alueen muista kalliomaalauskohteista. Lisäksi on syytä muistaa, että suuri osa Päijänteen kalliotaiteesta jäi luokittelun ulkopuolelle maalausten vaurioituneisuuden vuoksi. Mahtaako tilanne olla sama esim. Saimaan alueella sijaitsevilla kohteilla?

Hakavuoren asuinpaikkakohteen kuvahahmohirvi on tutkimuksessa luokiteltu myyttiseksi eläinhahmoksi, joka Davidin mallin mukaan esittää shamaanin auttajahenkeä. Toisaalta hirvieläimiä esiintyy useissa kohteissa, joten voinko analyysissäni määritellä, että juuri nämä nimenomaiset Hakavuoren hirvet kuvaavat *spirit helper*-eitä. Tämä problematiikka kiertyy Davidin alkuoletukseen shamaanista kalliotaiteen vaikuttajana, mutta mielestäni Hakavuori joka tapauksessa edustaa sijainniltaan selkeästi Davidin asuinpaikkakohdetta.

Vielä mielenkiintoinen huomio yksittäisistä kalliotaidekohteista. Patalahden ja Pyhänpää II:n sarvipäiset hirvivenekuviot sekä erityisesti Avosaaren ja Saraakallio I:n toisiaan muistuttavat hirvivenheet, joissa hirven jalat on taivutettu venekuvion alle (ks. kuvat 5 ja 9), näyttävät hyvin monimerkityksellisiltä maalaushahmoilta. Nykypäivän tulkitsijaa houkuttaa liittää ne rituaalimenoihin, ja näin arvioituna tutkimuksen jakauma sekä tulokset muuttuisivat. Ilman lisätutkimuksia ja ennen ajoitus/iänmääritystekniikoiden kehittymistä ei Päijänteen kalliomaalauksia on kuitenkin hankalaa luokitella uudestaan, mutta em. seikat tarjoavat mielenkiintoisia jatkotutkimusaiheita tulevaisuudessa.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Työn lopuksi esitän yhteenvedon tutkimuksesta sekä harkitsen mahdollisia jatkotutkimusaiheita. Johdantoluvussa 1 käsittelen tutkimuksen lähtökohtia ja taustaa. Samalla rajaan käsiteltävää aihetta ja esitän työn rakenteen sekä tutkimuskysymyksen ja -tavoitteen. Työn keskeiseksi taustatekijäksi määrittelen kulttuurin eli tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella kivikautisen kulttuurin luomia kalliomaalauksia kokonaisuutena, joka muodostuu niiden kuva-aiheista ja sijainnista ympäristössään.

Luku 2 muodostaa työn teoriaosan, jossa käsittelen tutkimuskysymyksen perustuvia keskeisiä rakenneosia eli kalliomaalauksen kuvien aiheita (2.1.) ja niiden sijaintia ympäristössään (2.2.) sekä maalaukset tuottanutta kulttuuria (2.3.). Lisäksi käsittelen tutkimustavoitteen kannalta tärkeää Davidin luokitusta tiiviinä kokonaisuutena (2.4.) ja lopulta viimeistelen teoriakokonaisuuden esittelemällä työn teoreettisen viitekehyksen (2.5.). Teorialuvusta muodostui laajahko paketti, mutta mielestäni tutkimuksen kannalta on tärkeää esitellä työn osatekijät riittävän perusteellisesti.

Luvun 3 alkuosassa esittelen lyhyesti tutkimusaineiston eli Päijänteen kalliomaalaukset, jonka jälkeen kerron työn metodologisista valinnoista. Luvun 4 tutkimusanalyysia Päijänteen kalliomaalauksista (17 kpl) on havainnollistettu valokuvien ja ennallistuskarttojen avulla. Luku 5 koostuu työn tulosten esittämisestä sekä niihin liittyvästä keskustelusta ja pohdinnoista. Lopulta luvussa 6 sovitan kokonaisuuden yhteen ja esitän tutkimuksen johtopäätökset.

Tutkimusanalyysin tuloksista olen esittänyt keskusteluluvussa yhteenvetolaatikat, joiden perusteella havainnollistan työn löydöksiä. Löydetyistä luokituksista kaksi kohdetta eli Uttovuori ja Iso Kuhajärvi ovat vaikeasti saavutettavia rituaalikohteita ja yksi eli Hakavuori on asuinpaikkamaalaus. Mielenkiintoista on, että usein käytettyjen paikkojen kohteita ei löytynyt lainkaan, vaikka sijainniltaan useat Päijänteen kohteet muistuttavatkin juuri keskeisten vesireittien kohteita. Huomionarvoista on myös Iso Kuhajärven kohteen erityinen sijainti puoliluolassa, sillä maalausympäristönä se on aineistossa ainutlaatuinen. Hakavuoren maalaus on suunnattu taas poikkeuksellisesti sisämaan suuntaan, kun muut maalaukset katsovat vesille päin. Molemmat poikkeukset soveltuvat kuitenkin Davidin luokitusten ominaispiirteisiin, vaikka ne Päijänteen oloissa eroavat muusta aineistosta.

Lopputuloksena muotoilen seuraavaa: Davidin luokitukseen soveltuvia kalliotaidekohteita löytyy aineistosta kuitenkin vähän (3 kpl). Aineistossa on myös muutama täysin em. teoriaan soveltumaton kohde (2 kpl kiistanalaiset+1 kpl omat erityispiirteet). Muut kalliotaidekohteet (11

kpl) muodostavat eräänlaisen ”läheltä piti” -tyypin, johon luokittelen myös tuhoutuneet kohteet. Ne eivät sovellu Davidin määrittelemiin tyyppiluokkiin, sillä niiden omat erityispiirteet poikkeavat joko kuva-aiheiltaan tai sijainniltaan Davidin määrittelemien luokkien kanssa.

Tuloksiin viitaten esitän, että vaikka Davidin teorian mukaisia kalliotaiteen ominaispiirteitä löytyy runsaasti tutkimusaineistosta, luokitusta ei voi soveltaa Päijänteen olosuhteisiin. Näin vastaan tutkimuskysymykseen: *voidaanko Päijänteen kalliomaalauksia luokitella sijainnin ja maalausaiheiden perusteella?* ja työn tavoitteeseen: *voidaanko Davidin (2012) esittämää kalliomaalauksen kuva-aiheisiin ja sijaintiin perustuvaa luokitusta löytää Päijänteen alueen kalliomaalauksista?* seuraavasti: **Päijänteen kalliomaalauksia voidaan jaotella sijainnin ja kuva-aiheiden perusteella, mutta pääosin ne eivät taivu tai sovellu Davidin esittämään luokitukseen.**

Mielestäni on hyvä vielä palata pohtimaan Davidin mallia, sillä etnografiseen tietoon tukeutuva ja shamanismiin pohjautuva malli asettaa Päijänteen olosuhteisiin rajoituksia. Kivikautta koskevassa tutkimuskentässä ei ole todistettu, että Suomen alueella eläneiden metsästäjäkeräilijäyhteisöjen toiminta perustuisi yhtä vahvasti shamaaniin keskeisenä vaikuttajatekijänä kuin David esittää teoriassaan. Näin tavoitan tärkeän tutkimuksen löydöksen ja kalliomaalauksen taustalla toimivan tekijän eli yhteisöjen kulttuurin. Tutkimuksen johtopäätökseksi muodostuu jo työn viitekehyksessä esitetty ehdotelma, jonka mukaan **kalliomaalaukset ovat metsästäjäkeräilijöiden kulttuurin tuotteita ja ilmentävät heidän maailmaansa.** Mielestäni kalliokuvat ovat syntyneet yhteisöjen elintavoista, sosiaalisista suhteista, tavoista ja uskomuksista, ei niinkään pelkän yhden yksittäisen vaikuttajan toimista.

Mahdollisia jatkotutkimusaiheita pohdittaessa esitän tutkimuksen perusteella oletuksen, jonka mukaan osa maamme kohteista soveltuu Davidin teorian luokittelutyypeiksi ja osaan sopii vain tietyt ominaispiirteet. Mielestäni Davidin mallia kannattaa kuitenkin tutkia laajemmin Suomen oloissa, sillä näin on mahdollista tarkastella metsästäjäkeräilijöiden kulttuurin tuotteita ja tehdä johtopäätöksiä luonnon armoilla eläneiden taitureiden maailmanlaajuisista ominaispiirteistä.

Myös Halsvuoren kalliomaalaus tarjoaa mielenkiintoisen jatkotutkimusaiheen. Se muodostaa Päijänteen aineistossa selvästi poikkeavan kalliotaidekohteen. Halsvuoren maalauksen ympäristö soistuneen lammen läheisyydessä on poikkeuksellinen, sillä useimmat Suomen alueen kalliomaalaukset on maalattu vesireittien varrelle. Vaikka maalaus on tehty jylhään ja pitkään kallioseinäkkeeseen, poikkeaa se silti sijainniltaan huomattavasti yleisestä linjasta. Löytyisikö samankaltaisia ympäristöjä muista Suomen kalliotaidekohteista? Mahdollisten lisätutkimusten

avulla saatetaan päästä määrittelemään kokonaan omaa Suomen alueen sijaintiin ja kuva-aiheisiin liittyvää luokitusta ja/tai luokkaa.

Tutkimustuloksiin viitaten haluan työn päätteeksi todeta, että ymmärrän esitykseni rajallisuuden. Muinaisten ihmisten luoma kalliotaide perustuu menneeseen maailmaan, jonne minulla ei ole avaimia. Voin vain esittää oletuksia.

”Sitkeys ja sisukkaisuus kait pelastivat pakkasen, nälän, petojen ja yksinäisyyden kynsistä ne yksilöt, jotka sitte jättivät tuleville sukupolville perinnöksi nämä hyvintunnetut ominaisuudet.” (Pälsi 1916:181).

Näin tarinoi Pälsi kivikauden kulttuuriperinnöstä, jonka jäämistöä ovat mitä todennäköisemmin sekä kansamme ominaispiirteet että upeat kalliomaalaukset.

LÄHTEET

- Autio, E. 2000. Reindeer and reindeer antlers inside the sun-symbol of saami shaman drums; snake, zigzag motifs and horned antropomorphic figures in Finnish rock paintings. Teoksessa Ed. A. Kare: *Myanndash: rock art in the ancient Arctic*. Rovaniemi: Arctic Centre Foundation.
- Baudou, E. 1995. *Norrlands forntid – ett historiskt perspektiv*. CEWE-Förlaget.
- Carpelan, C. 1975. Älg- och björnhuvudföremål från Europas nordliga delar. *Finskt Museum* 1975, 5–67.
- Carpelan, C. 2000. Sivullisen mietteitä kalliokuvien äärellä. *Muinaistutkija* 4, 2-17.
- Chippindale, C. & G. Nash. 2004. Pictures in place: approaches to the figured landscapes of rock-art. Teoksessa (toim.) C. Chippindale & G. Nash: *The Figured Landscapes of Rock-Art – Looking at Pictures in Place*: 1-36. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cunningham, J. B. 1997. Case study principles for different types of cases. *Quality and Quantity* 31, 401-423.
- Eisenhardt, K. M. 1989. Building theories from case study research. *Academy of Management Review* 14:4, 532-550.
- Eriksen, T. H. 2001. *Small places, large issues: An introduction to social and cultural anthropology*. London: Pluto Press.
- Goldhahn, J. 2008. Rock art studies in northernmost Europe, 2000-2004. Teoksessa (toim.) P. Bahn, N.R. Franklin & M. Strecker: *Rock Art Studies: News of the World* 3:16-36. Oxford: Oxbow Books.
- Goldhahn, J. 2010. Emplacement and the hau of Rock Art. Teoksessa Ed. J. Goldhahn, I. Fuglestad & A. Jones: *Changing picture. Rock art traditions and visions in Northern Europe*. Oxford, Oakville: Oxbow Books.
- Günther, H. 2009. Problemen med schamanistiska tolkningar av de nordfennoskandiska hällbilderna. *Fornvännen* 104: 17–32.
- Hakulinen, M. 2012. Saraakallio vai Astuvansalmi – kumpaa maalattiin ensin? *Hiisi-lehti* 2, 26-29.
- Halinen, P. 2015. Kivikausi. Teoksessa G. Haggrén, P. Halinen, M. Lavento, S. Raninen & A. Wessman: *Muinaisuutemme jäljet. Suomen esi- ja varhaishistoria kivikaudelta keskiajalle*. Gaudeamus. Viljandi: Print Best.
- Helskog, K. 1999. The Shore Connection. Cognitive Landscape and Communication with Rock Carvings in Northernmost Europe. *Norwegian Archaeological Review* 32:2, 74-94.

- Helskog, K. 2004. Landscapes in rock-art: rock-carving and ritual in the old European north. Teoksessa (toim.): C. Chippindale & G. Nash: *The Figured Landscapes of Rock-Art – Looking at Pictures in Place*: 265-288. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huurre, M. 1995. *9000 vuotta Suomen esihistoriaa*. Helsinki: Otava.
- Huurre, M. 1998. *Kivikauden Suomi*. Helsinki: Otava.
- Hyder, W. 2004. Locational analysis in rock-art studies. Teoksessa (toim.) C. Chippindale & G. Nash: *The Figured Landscapes of Rock-Art – Looking at Pictures in Place*: 85-101. Cambridge: Cambridge University Press.
- Järvinen, P. & Järvinen, A. 2011. *Tutkimustyön metodeista*. Tampere: Opinpaja.
- Kekäläinen, E. 2014. Kulttuurikuvia kivissä. Pragmaattisia näkökulmia pohjoisen Fennoskandian pyyntikulttuurien kalliotaiteeseen. *Pro gradu-tutkielma*: Jyväskylän yliopisto, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, taidekasvatus.
- Kivikäs, P. 1990. *Saraakallio. Muinaiset kuvat*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Kivikäs, P. 1995. *Kalliomaalaukset. Muinainen kuva-arkisto*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Kivikäs, P. 1997. *Kalliomaalauksen kuvamaailma*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Kivikäs, P. 1999. Saimaan kalliomaalauksen ajoitus rannansiirtymiskronologian perusteella. Teoksessa P. Kivikäs, T. Jussila & R. Kupiainen: *Saimaan ja Päijänteen alueen kalliomaalauksen sijainti ja synty aika. Kalliomaalausraportteja 1*. Jyväskylä: Kivikäs, Muinaistaidekeskus.
- Kivikäs, P. 2005. *Kallio, maisema ja kalliomaalaus. Rocks, Landscapes and Rock Paintings*. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.
- Lahelma, A. 2001. Kalliomaalaukset ja shamanismi. Tulkintaa neuropsykologian ja maalauksen sijainnin valossa. *Muinaistutkija* 2, 2-21.
- Lahelma, A. 2005. Between the Worlds, Rock Art, Landscape and Shamanism in Subneolithic Finland. *Norwegian Archaeological Review* 38 :1, 29-47.
- Lahelma, A. 2007. Recent developments in Finnish rock art research. Teoksessa: J. Vilkkuna, J-P Taavitsainen & V. Heikkinen (toim.) *IV Mittnordiska arkeologidagar Saarijärvi 14.6. Juni 2007*, 9-10. Jyväskylä: Keski-Suomi 20. Keski-Suomen Museoyhdistys
- Lahelma, A. 2008. A Touch of Red: Archaeological and Ethnographic Approaches to Interpreting Finnish Rock Paintings. *Iskos 15*. Helsinki: Finnish Antiquarian Society.
- McDonald, J. 2008. *Dreamtime Superhighway: Sydney Basin Rock Art and Prehistoric Information Exchange*. Canberra: ANU E Press.
- Miettinen, T. 2000. Kymenlaakson kalliomaalaukset. *Kymenlaakson maakuntamuseon julkaisuja no 27*. Kotka: Painokotka.

- Miettinen, T. & Willamo H. 2007. *Pyhät kuvat kalliossa*. Helsinki: Otava.
- Pentikäinen, J. & Miettinen T. 2003. *Pyhän merkkejä kivessä*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Pike, A.W.G., Hoffmann, D.L., García-Diez, M. Pettitt, P. B., Alcolea, J., De Balbín, R., Gonzalez-Sainz, C., De Las Heras, C. Laheras, J. A. & Montes, R. 2012. U-Series Dating of Paleolithic Art in 11 Caves in Spain. *Science* 336:6087, 1409-1413.
- Pälsi, S. 1916. *Kulttuurikuvia kivikaudelta*. Helsinki: Otava.
- Ramqvist, P. 1992. Hällbilder som utgångspunkt vid tolkningar av jägarsamhället. *Arkeologi in norr* 3:31-54.
- Ross, M. 2001. Emerging trends in rock-art research: hunter-gatherer culture, land and landscape. *Antiquity* 75:543-548.
- Saari, Veli 1999. Keski-Suomen luonnon historiaa. Teoksessa *Keski-Suomen historia 1*: 12—29. Jyväskylä: Keski-Suomen Liitto.
- Saavalainen, J. 2001. Hirvi on vene on aurinko: kalliomaalauksemme monet kasvot. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Sahlins, M. 1974. *Stone Age Economics*. Chicago: Tavistock Publications.
- Sandelowski, M. 2011. “Casing” the research case study. *Research in Nursing & Health* 34: 153-159.
- Sarmela, M. Suomen perinneatlas. Suomen kansankulttuurin kartasto 2. Helsinki: SKS.
- Seitsonen, O. 2008. Suomen kalliomaalausten kuva-aiheiden rannansiirtymis-ajoitus tapaustutkimus Saimaalta ja Päijänteeltä. *Aurinkopeura IV*: 76–87.
- Sepänmaa, T. 2007. Kalliomaalausten topografiaa. *Aurinkopeura III*: 106–123.
- Shanks, M. & Tilley, C. 1994. *Re-Constructing Archaeology: Theory and Practice*. 2. Ed. London.
- Siikala, A-L. 1980. Mitä kalliomaalaukset kertovat Suomen kampakeraamisen väestön uskomusmaailmasta. *Suomen Antropologi* 4, 177-193.
- Smith, B. 1998. The tale of the chameleon and the platypus: limited and likely choices in making pictures. Teoksessa C. Chippindale & P. Taçon (ed.) *The Archaeology of Rock-Art*: Cambridge: Cambridge University Press, 212–228.
- Smith, B. & Blundell, G. 2004 Dangerous ground: a critique of landscape in rock-art studies. Teoksessa (toim.) C. Chippindale & G. Nash: *The Figured Landscapes of Rock-Art – Looking at Pictures in Place*: 1-36. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taavitsainen, J-P. 1978. Hällmålningarna – en ny synvinkel på Finlands förhistoria. Suomen antropologi - *Antropologi i Finland* 4/1978: 179–195.

- Tallavaara, M. & Seppä, H. 2012. Did the mid-Holocene environment changes cause the boom and bust of hunter-gatherer population size in eastern Fennoscandia? *The Holocene* (February), 215-225.
- Thomas, J. 1993. The Hermeneutics of Megalithic Space. Teoksessa: C. Tilley (ed.) *Interpretative Archaeology*. Berg Publishers: Providence and Oxford.
- Tilley, C. 1991. *Material Culture and Text: The Art of Ambiguity*. London: Routledge.
- Vanhanen, S. & Pesonen, P. 2016. Wild plant gathering in Stone Age Finland. *Quaternary International*: 404. Part A, 43-55.
- Vilkuna, J. 2007. Esipuhe. Teoksessa: J. Vilkuna, J-P Taavitsainen & V. Heikkinen (toim.) *IV Mittnordiska arkeologidagar Saarijärvi 14.6. Juni 2007*, 9-10. Jyväskylä: Keski-Suomi 20. Keski-Suomen Museoyhdistys.
- Werbart. B. 1999. De mänskliga kontakterna i Östersjöområdet. Yngre stenålderns fångst samhällen. Teoksessa: G. Burenhult (ed.) *Arkeologi i Norden 1. Natur och kultur*. Werner Söderström: Borgå.
- Whitley, D. S. 2005. *Introduction to rock art research*. Walnut Creek, California: Left Coast Press Inc.
- Äikäs, T. 2011. *Rantakiviltä tuntureille - Pyhät paikat saamelaisien rituaalisessa maisemassa*. Rovaniemi: Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys.

Digitaaliset:

- Aubert, M., Brumm, A., Ramli, M., Sutikna, T., Saptomo, E. W., Hakim, B., Morwood, M.J., van den Bergh, G.D., Kinsley, L. & Dosseto, A. 2014. Pleistocene cave art from Sulawesi, Indonesia. *Nature* 514, 223-227.
<http://www.nature.com/nature/journal/v514/n7521/full/nature13422.html>
- David, R. J. 2012. The Landscape of Klamath Basin Rock Art. UC Berkeley Electronic Theses and Dissertations. University of California.
<http://escholarship.org/uc/item/5dc549gc#page-3>
- Luukkonen, I. 2018. Suomen kalliomaalauksia
<http://www.ismoluukkonen.net/kalliotaide/suomi/> 27.1.2017
- Mantere, V. 2014. Hirven rooli Suomen kalliotaiteessa. Sivuaineen tutkielma. Turun yliopisto.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014031321546>
- Muhonen, M. 2005. Keski-Suomen maakunnallinen maisemaselvitys. Maisemallinen osaluojako. Keski-Suomen Ympäristökeskus.
http://www.skjkl.fi/Saarijarvi/Tarvaala/K-S_maakunnallinen_maisemaselvitys.pdf

Palander, M. 2000. Järvien ja lampien nimistä. *Elore* 1. Suomen Kansantalouden Tutkijain Seura ry.

http://www.elore.fi/arkisto/1_00/pal100.html

<http://www.kansallismuseo.fi/fi/kansallismuseo/opetus/opetuspaketit/esihistoria/tietoa-esihistoriasta> 27.1.2017

<http://kulttuuriymparisto.nba.fi/> 27.1.2017

<http://suomenmuinaistaideseura.fi/suomen-kalliomaalaukset/saraakallio> 27.3.2018

Keskustelut puhelimitse ja sähköpostitse:

Sepänmaa, T. 2018